

LARS NIELSEN

OPTEGNELSER OM MIG SELV

En friskolelærers erindringer

FAXE HERREDS LOKALHISTORISKE ARKIV
1979

LARS NIELSEN

OPTEGNELSER OM MIG SELV ---

LARS NIELSEN

OPTEGNELSER OM MIG SELV ---

Efter Lars Nielsens manuskript,
som han nedskrev i årene 1900-04

Udgivet af

FAXE HERREDS LOKALHISTORISKE ARKIV

1979

Renskrift: Jonna Betzer-Pedersen
Tryk : Faxe Bogtrykkeri Offset
Oplag : 300 eksemplarer

Manuskriptet er stillet til rådighed af familien.

Imellem det mangeartede materiale, som indkommer til Faxe herreds lokalhistoriske Arkiv, dukkede friskolelærer Lars Nielsens manuskript "Optegnelser om mig selv" op i eftersommeren 1978.

Lars Nielsen har nedskrevet sine erindringer i årene 1900-1904, altså da han havde passeret de 60 år, men selvom visse hændelser kan være sløret i løbet af de ca. 40 år, der er hengået, siden det beskrevne fandt sted, så er der intet der tyder på, at hans optegnelser ikke er i nøje overensstemmelse med hans virkelige oplevelser.

Økonomisk vinding kan ikke være grunden til, at Lars Nielsen forlod sit håndværk og kastede sig over lærergerningen. Snarere var det en trang, som opstod hos en mand, der på grund af omstændighederne var afskåret fra at leve det for datidens ungdom normale liv, og som derved fik tid og lejlighed til at tænke over de forhold, hvorunder børn og unge levede og på de uddannelsesmuligheder, der var til rådighed for dem.

Der skulle megen idealisme og nøjsomhed til for at vove det spring, som Lars Nielsen tog. Stor støtte har han utvivlsomt haft fra de personer, der omgav ham og som opmuntrede ham. Først og fremmest må den dynamiske og ini-

tiativrige pastor A.P.M.Leth i Ulse være den, som foranledigede, at Lars Nielsen begyndte sin uddannelse og senere tog fat på den praktiske lærergerning.

Lars Nielsen, der blev født i Sdr. Dalby sogn, har ikke efterladt sig efterkommere, men hans slægt er stadig rigt repræsenteret på egnen.

Vi kender Lars Nielsen fra flere billeder i arkivets besiddelse, bl.a. var han blandt gæsterne, da købmand Lindhardt i Dalby bortgiftede sin datter i 1899.

I en slægtstavle over slægten Elmer, udgivet af Karen og Peter Sass-Nielsen i 1973, og hvorfra billedet på omslagets forside stammer, er Lars Nielsen medtaget som 2. søn af husmand i Viverup by Niels Nielsen og hustru Kirsten f. Iversen.

Ved udarbejdelsen af denne bog har vi anvendt Lars Nielsens manuskript, således som det foreligger fra hans hånd, med den stavemåde og udtryksform, som var hans og datidens. Kun nogle få udeladelser er rettede.

Faxe Ladeplads, den 14. april 1979.

Ejgil Betzer-Pedersen.
arkivleder

Det sker ikke saa sjældent, at nogen spørger mig om hvilken Stilling i Samfundet mine Forældre havde og da svarer jeg for det meste med to kendte Linjer af Zakarias Nielsen:

"Min Fader var Tøffel- og Træskomand,
min Moder var Vaskerkone".

Ti, saaledes var det virkelig!

Om mine Forfædre ved jeg ikke noget, ikke en Gang mine Bedsteforældre ved jeg noget videre om, men jeg er sikker paa, at de, ihvertfald langt tilbage har været jævne sydsællandske Smaakaarsfolk. Berømt heder har der næppe været nogen af, isaafald havde jeg nok hørt lidt herom.

Jeg er født 1840 i Viverup, en lille By i Dalby Sogn i Sydsælland. Mine Forældre ejede ikke selv Hus, men boede i mange Aar i en lille Stue hos min Morbroder, det vil sige: Moder boede der med os Børn, ti, min Fader døde, da jeg kun var et Par Aar, saa ham kan jeg slet ikke huske noget om. Min Moder hørte til de Mennesker, der altid

vinder sig Venner, hun var en sanddru, flittig og trofast Natur og en ærlig Kristen. Dette Lov har hun hos alle, der har kendt hende.

Vort Hjem var fattigt, Moder var jo ene om at forsørge hele Familien, derfor maatte vi Drengene - der var ialt fem, hvoraf jeg var nummer fire og saa var der en Søster - tidlig ud at tjene. Først jeg endnu var stor nok til at tage Plads som Vogterdreng, gik jeg et Par Aar eller maaske længere, næsten daglig hos en Gaardmand Jacob Larsen. Jeg kunde selvfølgelig ikke fortjene Føden, men dette brød Jacob og Karen sig ikke noget om, de var gode Mennesker, der gerne vilde hjælpe Moder og hun blev ogsaa paa mange andre Maader støttet derfra. Moder havde i sin Ungdom tjent hos Jacobs Forældre og været Barnepige til ham selv, derfra skrev sig vel nok den Godhed, han alle Dage senere havde for hende.

Samme Jacob Larsen var en højst mærkelig Mand, han var vel begavet, havde mange Interesser, særlig i boglig Retning og han samlede sig ogsaa efterhaanden en efter hans Forhold stor Samling Bøger. Da Jacob Larsen var en Snes Aar, blev han stærkt grebet af det aandelige Røre, der paa den Tid var oppe i min Hjemegn og som gav sig Udtryk i de "gudelige Forsamlinger", og da han havde store aandelige Gaver, fik han tidlig Plads blandt Lederne og blev snart en af Ordførerne ved disse Møder.

Da min Moder sluttede sig til Forsamlingsfolkene, "de hellige", som de noget haanligt blev kaldt, kom jeg allerede som Dreng ofte med til Forsamlingerne og jeg mindes endnu tydelig Jacob Larsen som Taler.

Han talte meget langsomt og næsten altid med lukkede Øjne, men med stor Alvor, og de opvakte var glade ved hans Vidnesbyrd. Hertil kom saa hans smukke bløde Sangstemme, det var en Lyst, at høre ham synge. Fra disse Forsamlinger har jeg endnu Indtryk og Minder, der ofte med en egen Glans dukker frem af den Tids Dunkelhed. Fra disse Møder lærte jeg ogsaa, at kende Navne som gl. Villemoes, Skomagersvenden Svane, den blinde Jens Dyrholm, Peter Larsen Skræppenborg, o.fl.. Ogsaa Birkedals Navn kender jeg fra den Tid, og næppe noget andet Navn havde i flere Aar en saadan Klang for mig. Birkedals trykte Prækner blev i bedste Forstand, et godt Stykke af min Børnelærdom.

Da jeg var bleven en halv Snes Aar, var jeg voksen nok til, at blive antaget som Hyrdedreng hos Jacob Larsen og dette blev jeg saa ogsaa, og jeg fik det godt der. Selvfølgelig maatte jeg som andre Vogterdrengene færdes paa Marken i Regn og Rusk, men saaledes var den Gang de almindelige Drengeskaar, og de er vist ikke stort bedre endnu, men jeg havde det nu alligevel godt. Det var nemlig ikke blot Manden og Konen der var brave, men ogsaa Tjenestefolkene var af "den rette Art". Der var en god Aand og Tone overalt i dette Hjem - paa den Tid - ja, for det blev desværre senere anderledes, men dette skal ikke omtales her. Som alt sagt, jeg havde det godt. Jeg havde ikke blot Lejlighed til hver Dag, at læse "Morgenposten", den eneste Avis, der paa den Tid kom til vor lille By, og Bøger kunde jeg faa fat i, og jeg maatte ogsaa nogenlunde passe min Skole. Jeg begyndte jo min Skolegang da jeg var fyldt de 7 Aar men alt længe før havde jeg lært den kunst at læse.

Samtidig med, at jeg kom i Skole, fik vi en ny Skole-
lemester. Denne var vistnok en flink og brav Mand,
men han Interesse for Skolen, ligesom hans aandelige
Forstaaelse i det hele vejede næppe meget. Det
gik derfor ogsaa som det kunde, næppe som det skulde
med Jensens holden Skole. Det kan dog godt være, at
havde Hjemmet været bedre og hyggeligere, var Skolen
ogsaa blevet bedre. Jensens Regel var denne, at naar
Skolen var sluttet, gik han gerne i Selskab og saa
spilledes der Kort og dette Spil drejede sig vist of-
te om store Kapitaler. Naar jeg nu tænker paa min Sko-
letid i Dalby, saa staaer denne saa sær mat, kold og
indholdsløs for mig. Noget hertil kunde det vel gøre,
at jeg tabte Lysten til at gaa i Skole og min Skole-
gang ophørte da jeg var 12 Aar gammel. Ved den Tid
skete nemlig en Begivenhed der blev den første Anled-
ning til, at mit Liv kom ind i et Spor, hvis Følger
hverken jeg selv eller andre kunde ane. Hvad skete var,
at jeg ved en uheldig Ridetur kom til Skade med mit
ene Ben. Denne Skade vilde sikkerlig let kunde være
rettet, om der var blevet gjort noget alvorligt herfor,
men alt sligt skulde jo den Gang "komme sig" af sig
selv. Herom kan jo nu ikke siges noget bestemt. Men
denne Begivenhed medførte, at min Stilling og Værdig-
hed som Hyrdedreng afsluttedes. Fra et livligt Fri-
luftsliv til et snævert Stueliv, blev jeg nu paa en
Gang henvist, ti, de første to-tre Aar kom jeg ikke
stort længere en i vor egen lille lave Stue. Maaske,
ja, saaledes var det nok, fordi jeg blev knyttet saa
stærkt til denne, omfatter jeg endnu dette lille Rum
med saa stor Kærlighed, ja, jeg husker alt der inde
saa tydeligt, at dersom jeg havde lidt Anlæg til Teg-
ning, skulde jeg kunde give et nøjagtigt Billede her-

af, lige fra det mindste Søm i Væggene til de ofte
temmelig store Fordybninger i Lergulvet - intet skul-
de blive glemt. Ja, hvor fattigt og tarveligt ens
Barndomshjem har været, vil dette dog vist for de al-
lerfleste altid staa i et Lys, som ingen andre Livs-
forhold kan overstraale.

Baggesen har ret naar han synger:

"Ak, ingensteds er Roserne saa røde
og ingensteds er Tornene saa smaa
og intet Sted er Dunene saa bløde,
som dem min Barndomsuskyld hvilte paa".

Det daglige Liv sammen med min gode Moder inden-
for disse snævre Grænser, blev slet ikke kedelige -
tværtimod. Moder havde meget Arbejde for mange af Eg-
nens Folk, særlig havde hun meget Spinde- og Strikke-
arbejde, og jeg fik lært det sidste og i de næste Par
Aar blev Strikkeriet ikke blot et Middel til at ud-
fylde Tiden med, men det gav ogsaa lidt Indtægt til
et og andet og dette kunde nok behøves. Denne Tilvæ-
relse førte ogsaa med sig, at jeg fik nogen Tid til,
at læse og her kom Jacob Larsens Bøger mig ret til-
gode. Jeg læste en hel Bunke Romaner af Johannes
Wildt, noget jammerligt Kram, men det var spændende
og jeg var stærkt optaget heraf. Jeg læste ogsaa en
Del "gudelige Bøger", til de bedste af den Art hørte
Birkedals Prækner - men ogsaa andre Bøger læste jeg,
særlig skaffede Hjorts Børneven mig mange glade Ti-
mer. Ogsaa vor Sognepræst, Pastor Marcussen var i den-
ne Henseende, meget venlig imod mig og skaffede mig
megen god Læsning. Denne Præstemand var ogsaa en højst
mærkelig Skikkelse. Som ung Candidat var han blevet
Huslærer hos den bekendte Grev A.V.Moltke til Bregent-
ved og da saa Dalby Sognekald blev ledigt, skaffede

Greven ham dette, saaledes gik det til den Gang. Marcussen var en livlig, fornøjelig og god Mand, han havde en stor Bogsamling og han fulgte vist ogsaa godt med paa Tidens aandelige Felter, men han forstod slet ikke den jævne Befolknings Tankesæt og Maade at være paa. Han var en "fin" Natur og var stærkt optaget af den fornemme Selskabelighed paa Egens Herregaarde, særlig optoges han vistnok af de "bedre Middage" hos Greven paa Bregentved. Jeg gik jævnlig i Kirke og hørte denne Mands Prækner, men jeg har intet Indtryk herfra. Bedre mindes jeg ham fra den Tid jeg "gik til Præst" hos ham, men skønt jeg blandt Konfirmanderne var en af dem han særlig satte Pris paa og skønt jeg virkelig holdt af ham, saa er det alligevel kun smaat, hvad jeg har bevaeret af Minder fra den Tid. Hvilken kirkelig Retning Pastor Marcussen tilhørte, forstod jeg ikke den Gang, men efter hvad jeg siden har kunnet skønne, var han vistnok Rationalist, det var jo forresten de fleste Præster paa den Tid. Noget aandeligt Spor af hans Præstegerning kendes heller ikke, skønt han i 26 Aar var Sognepræst her.

Viverup var den Gang og er endnu kun en lille By, den ligger lunt og godt gemt mellem Skovene. Befolkningens Kulturstandpunkt var i min Barndom omtrent det samme som det havde været i Aarhundrede - en mærkelig Undtagelse var før omtalte Jacob Larsen. Godsejerne havde sørget godt for, at de Vinde, der kan sætte Sind og Tanke i Røre, ikke kom til at blæse over disse Egne. Jeg skal blot nævne et Eksempel paa mine gode Byfolks Tankegang. Jeg var som alt sagt 11 - 12 Aar gammel da jeg kom til Skade med mit Ben. Dette skete ved en uheldig Ridetur, hvor jeg fik mit

højre Knæ forstuvet. Den Skade vilde sikkert let kunde være blevet helbredet om en kyndig Læge straks havde faaet mig under Behandling, men Lægen blev ikke i den Tid hentet før Folk var ved at krepere. I de første maaneder efter mit Fald, kunde jeg om end med noget Besvær passe min daglige Dont og "man" mente, at Skaden nok af sig selv skulde komme i Lave. Saaledes gik nogle maaneder indtil om Efteraaret, jeg gik og vogtede Kvæg - saa kunde jeg ikke mere. At mit Ben nu for Alvor blev daarligt, blev ikke sat i Forbindelse med den ulykkelige Ridetur, denne var forlængst glemt, her var andre Magter med i Spillet. Mit Ben var daarligt, dette var en Kendsgerning og at denne Kendsgerning maatte have en bestemt Aarsag, var man ogsaa paa det rene med, men istedetfor at tænke paa den virkelige Aarsag, der laa lige for, tog man sin Tilflugt til det mystiske. Drengen - sagde de gamle koner - og de unge med - maa være kommen over noget "slem", dette var maaske ikke lagt for ham, men nu blev han den første, der kom over dette og saa ramte selvfølgelig ulykken ham. Ja, saaledes var Tankegangen hos de fleste i min Hjemegn og dette taler jo ikke særligt til disse Menneskers Fordel. Der blev ganske vist nu søgt Læge, men denne, der ikke var særlig dygtig, mente, at der ikke var stort Haab om Helbredelse, ja, han udtalte endogsaa, at det bedste maaske var, om Benet blev sat af. Jeg husker tydeligt, det Indtryk, denne Udtalelse gjorde paa mig. Denne Operation blev dog ikke foretaget, men derimod blev der søgt Raad hos kloge Koner og der blev baade læst over mig, benyttet "signede" uldne Traade og andre slige Kunster. Jeg husker godt, at jeg selv var noget tvivlende over for alle disse Anstalter og maaske derfor hjalp det

heller ikke noget. Ti, man skal tro paa sligt for at det kan hjælpe.

Denne Tilværelse i Moders lille Stue varede til jeg blev konfirmeret - og et halvt Aar derefter. Jeg skulde efter min Alder være konfirmeret i Paasken 1855, men da jeg ikke kunde gaa uden ved Hjælp af Krykke og Stok, blev dette udsat til næste Mikkelsdag, idet baade Præsten og Moder mente, at jeg om Sommeren bedre kunde gaa til Dalby en Gang om Ugen. Saaledes blev det ogsaa. Min Konfirmationslærdom blev det altsaa ikke til meget med, men de faa Gange jeg kom hos Præsten var nok til, at jeg virkelig kom til at holde meget af denne løjerlige Mand og at jeg heller ikke var ham ligegyldig, fik jeg flere Beviser paa. Jeg blev saa konfirmeret i Tureby Kirke, den 30. September 1855. Det var første Gang, der var Efteraarskonfirmation paa Landet.

II

Med Konfirmationen var det første Stykke af mit Liv afsluttet. Min Barndomstid der vel tilsyneladende var yderst snæver og fattig, men dog for mig selv saa skøn og indholdsrig, var nu endt. Jeg var blevet et Menneske. Ja, saaledes var Tankegangen om dette Forhold og denne Opfattelse er saamænd endnu ret almindelig. Jeg var bleven Menneske og nu skulde der saa tages bestemmelse om, hvad dette Menneske skulde bruges til. Jeg var jo ved Forholdenes Magt bleven umulig til alt, hvad der rummes i Begrebet, Bondearbejde. Men hvad saa? Ja, her stod vi. Han burde blive Skolemester sagde nogle, man vidste nemlig, at jeg holdt meget af Bøger og der blev sagt om mig, at jeg var

"skrap" i Skolen. Der blev imidlertid ikke spurgt mig selv, hvad jeg helst vilde til, og dette havde næppe heller nyttet, ti, for det første vidste jeg ikke, hvad jeg havde Lyst til og dernæst skulde der først og fremmest tages Hensyn til den økonomiske Side. "Sognet" skulde støtte og derfor maatte Præsten, som Sogneraadets Formand faa det afgørende Ord her.

Det blev besluttet, at jeg skulde være Skomager og Præsten prøve paa, at skaffe Plads til mig hos en Mester i Køge. Jeg husker godt hvorledes jeg i den Tid dette forelaa, øvede mig i, at vende mine Tanker og min Lyst imod denne ædle Haandtering og i min Fantasi saa jeg snart min lille Person med Skødeskind og begejrede Fingre, sidde paa en Skomagerstol i et afsides Hjørne af Værkstedet. Det blev dog ikke saaledes. Jeg skulde ikke være Skomager. Præstens Forsøg paa, at skaffe mig Plads mislykkedes, ingen Mester i den Stad Køge, havde Brug for mig. Saa var vi altsaa lige nær. Der blev saa lidt Tale om, at lade mig blive Sadelmager, men herpaa blev dog ikke gjort meget Forsøg. Endelig blev det saa bestemt, at jeg skulde være Skræder. Det var forresten sært nok, at der ikke før var tænkt herpaa, ti, paa Landet var den gangse Tanke raadende, at et Menneske, der havde en eller anden Legemsfejl, skulde være Skræder, det var det eneste han duede til. Ja, det hed sig endogsaa, at naar en Mand var pukkelrygget, halt eller lignende, da var han en "velskabt Skræder". Man havde virkelig i den Tid ondt ved, at tænke sig, at et raskt og velskabt Mandfolk kunde faa Lyst til, at vie sit Liv og sine Kræfter til dette Haandværk.

Nu gjaldt det blot om, at finde en Mester, der havde Brug for mig og vilde tage imod mig, dette kom man dog

let over, ti, i Nabosognet, Øster Egede, var en Skræder, som vi kendte lidt til og som havde Ord for, at være meget dygtig i sit Fag.

Dette Lov fortjente Manden ogsaa fuldt ud, ti, han var virkelig en udmærket dygtig Skræder. Manden hed Niels Klausen, men gik altid under Navnet "Klauserkræderen". Ja, saaledes var det, næsten alle Skrædere paa Landet fik et Øgenavn, dette var et Udtryk for den liden Agtelse man den Gang havde for dette "Fruentimmer-Haandværk", som man kaldte det. Man sagde ogsaa om Skræderne, at de var noget vigtige og at de gerne overfor Bønderne vilde spille "lærde". Om dette sidste gjaldt alle den Tids Skrædere paa Landet ved jeg ikke, jeg antager det næppe, men vist er det, at det passede godt paa den Mester i hvis Varetagt jeg nu skulde overgives. Ja, samme Niels Klausen var virkelig som ogsaa Folk sagde om ham "godt lært", ti, maalt med Tidens Kundskabsalen, ragede han langt op over almindelige Landboere. Men han havde ogsaa en yngre Broder, der var Seminarist med "Udmærket due-lig" og fra denne lærde unge Mand, var der falden en Del Visdom af til Broderen. Det laa i det hele taget til den Slægt at være vel begavet. Det kan nu være meget hæderligt for en Haandværksmand, at eje en Del gode, almene Kundskaber, de fleste er sikkert alt for blottede i denne Retning. Men naar det kommer saa vidt at Haandværket, som han skal tjene Føden ved, maa nøjes med den mindre Halvdel af Tiden, medens Lærdommen tager den større, da bliver dog nok denne et tvivlsomt Gode. Og det kan ikke nægtes, at saaledes var det med Mester Klausen.

Det var den 26. Maj, at jeg holdt mit Indtog i Skræderhallens Forgaard. Jeg skulde være i Lære i tre Aar,

holde mig selv med Kost og desuden betale 30 Rdl. i Lærepenge. De 30 Rdl. havde min gode Ven, Pastor Marcussen faaet Grev Moltke til at betale og min Moder Var af Sognets vise Raad bleven tilstaaet en Del Naturalier til min Maves Forplejning. Dette var en noget upraktisk og besværlig Ordning, men vi maatte jo tage Forholdene som disse kunde blive.

Moder fulgte mig i min ny Plads og vi havde Madvarer med, der nok kunde strække til i den første Uge, saa vilde hun komme med en ny Forsyning. Min gode Moder havde sandelig mange besværlige Ture for at bringe Mad til mig i de tre Aar, men den ægte Kærlighed kan overkomme og udholde meget.

Paa Vejen til Rønholtshuset, - saaledes kaldes Mesters Ejendom - var vi inde hos Smeden i Atterup for at faa en Kniv lavet istand. Smeden, der var en snaksom Herre, kendte godt baade Mor og mig og jeg husker tydelig, han sagde til hende: "Den Knægt skal der nok blive noget af, ti, han har Hoved". Jeg tror dog ikke hverken Moder eller jeg tillagde denne Ytring nogen Vægt, det var der heller ingen Grund til.

Hr Klausen havde bygget sig et nyt Hus, som han var flyttet ind i Dagen før min Ankomst. Der var lyse, hyggelige værelser at færdes i, og da vi tæt udenfor Huset havde den dejlige grønne Bøgeskov, var der baade ude og inde, skønne Omgivelser. Det var noget andet end jeg var vant til - og dog! Ja, man siger jo, at det sete afhænger af Øjet der ser, og dette er vel ogsaa sandt. Jeg har set og færdedes i mange store og fine Stuer siden den Tid, men ingen af alle disse havde paa langt nær en saadan Glans over sig som Moders lille "Højsal". I denne har jeg drømt mine lyse og skønne BARNEDRØMME, der mødte jeg en Kærlighed saa stærk

og varm som aldrig senere i Livet og, derfra har jeg mine dyreste Minder.

Jeg blev meget godt modtaget af Niels Klausen. Husstanden bestod, foruden Mester og mig af en ung Pige der ogsaa var i Lære. Pigen holdt ogsaa sig selv med Kost, saa der var hele tre Husholdninger i dette lille Samfund.

Jeg skulde nu allerførst øve mig i den Kunst, at sidde "Krum" paa Bordet, dette gav i den første Tid, ømme Lemmer, men jeg kom dog ret godt over det. Min første Bedrift paa Værkstedet blev, at sprætte en Frakke op, der skulde vendes. Jeg husker godt med hvilken højtidelig Alvor jeg tog fat paa dette Værk. Jeg var vist flere Dage om dette Stykke Arbejde, men færdig blev jeg da og saavidt jeg husker, havde jeg ikke gjort de forskellige Stykker nogen stor Skade. Det gik i det hele ret flinkt med lidt efter lidt, at komme ind i Fagets Mysterier. "Lysten driver Værket", siger man, men skønt jeg ikke tør paastaa, at min Lyst i dette Stykke, var særlig stor, saa vidste jeg, at nu skulde jeg fremad paa denne Bane og jeg maatte da se, at faa Fliden til at raade Bod paa den manglende Lyst. Dette, at man skal, kan ogsaa faa en til for Alvor, at vilde. Og efterhaanden som Tiden gik og jeg vandt noget mere Forstaaelse af Forholdene, fik jeg ogsaa mere Lyst til at tage alvorligt fat paa Tingene.

Mine tre Læreaar var ikke særlig rige paa Afveksling, den ene Dag gik som den anden. En stor Glæde havde jeg dog en Gang hver Uge, naar Moder kom med ny Forsyning til mit Spisekammer. Hun medbragte da som Regel, foruden Tørkost, ogsaa en Krukke med varm Middagsmad i saa stort Maal, at jeg i to-tre

Dage kunde spise rigtig til Middag, det skete af og til, at Marie og jeg var hinandens Middagsgæster. Mester spiste til Middag hos hans Forældre, de boede kun fem Minuters Vej borte.

Paa denne Tid var der en forhenværende Smed, Jens Larsen, fra Kirke-Værløse, der rejste rundt paa Sælland og holdt gudelige Forsamlinger, altsaa en Slags indre Missionær, men "Indre Missionsforening" var endnu ikke til. Jens Larsen blev dog nok Anledning til, at denne Forening noget senere blev dannet. Der var nemlig nogle Mænd, der stod som selvskrevne Ledere for den Tids gudelige Forsamlinger, der mente, at det vilde være heldigt, om de forskellige vakte Kredse paa Sælland fik lidt mere og fastere Forbindelse med hinanden, da der saa maaske kunde udrettes noget for Guds Riges Sag blandt Sællænderne. Længere gik Tanken herom vist ikke. Jens Larsen skulde saa bruges og støttes som rejsende Lægprædikant. Der var vistnok god Mening i denne Plan. Jeg husker godt Jens Larsen og var tit Tilhører ved hans Møder. Det var kendeligt, at denne Mand var udrustet med store aandelige Gaver til en saadan Gerning. Der var Varme i hans Forkyndelse og der var mere Tankeklarhed og vægtigere Indhold i hans Taler, end man plejer at møde hos den Tids Lægprædikanter, ti, det kan ikke nægtes, at det var bleven tyndt med den aandelige Lødighed, og skulde det gudelige Forsamlingsliv paa Sælland ikke uddø, da maatte der hældes Olie paa Lamperne. Ingen, der kendte Jens Larsen, tvivlede paa, at han var den rette Mand hertil.

Jens Larsen begyndte altsaa sin hjemlige Missions-Virksomhed. Han havde ofte flere Uger i Træk sin Station hos Jacob Larsen i Viverup, og derfra drog han

saa ud til forskellige Egne. Ogsaa i Dalby Sogn blev holdt mange Møder, men jeg tror ikke Virksomheden her satte noget kendeligt Spor, ihvertfald ikke noget blivende. Anderledes gik det i Karise-Alslev Sogne, her blev virkelig vakt et stærkt aandeligt Røre. Hvad her, foruden Jens Larsens Gerning, hjalp til at rejse denne stærke Bevægelse var, at der paa samme Tid var kommet en ung, kristelig vakt og begavet Lærer til Karise. Denne unge Mand var en Gaardmandssøn fra Jørslev-Karise Sogn - senere velkendt under Navnet Hansen-Ølstykke, han var næsten til Fanatisme nidkær for Vorherres Sag. Der blev slaaet stærkt paa den store Tromme, og mange blev grebet af dette ny Røre. Lidt aandeligt fremsynede Folk kunde dog nok se, at dette kom for pludseligt og voldsomt og at meget af det var alt for løst og uægte til, at holde ved i Længden. Det viste sig ogsaa, at da den første Rus var ovre, sygnede meget hen, men en sund og levedygtig Kreds trivedes og holdt sig godt og Efterkommere af denne værner med Tak og Troskab, Arven fra Fædrene.

Det kunde ikke være andet, end at jeg, der fra min tidligste Barndom, var vokset op i de gudelige Forsamlinger, maatte drages af dette Røre. Det var vel ikke ofte jeg i mine Læreaar kunde faa Lejlighed til at komme med til "Forsamlingerne", dog skete dette af og til, men jeg traf sammen med disse Folk ved Øster Egede Kirke. Her var nemlig en Præst, som "de hellige" gerne hørte og da jeg ogsaa ofte kom i Kirke der, blev jeg efterhaanden kendt med flere af dem, og jeg fik stedse en stærkere Følelse af, at hos disse kære Mennesker hørte jeg hjemme. Min Mester var en løjlerlig, men flink og god Mand,

han var ogsaa paa sin Vis en religiøs Mand, men hans Forstaaelse af Forhold til Kristendom var af en egen Art, jeg tror nærmest han var Rationalist. Han vidste godt, at jeg var glad ved disse fremmede der jævnlig kom til hans Sognekirke, men han kunde vist ikke forstaa, at en Dreng i min Alder, kunde drages mod disse saakaldte hellige, der efter hans Mening dog var nogle sære og kedelige Hængehoveder. Saaledes tror jeg nok han saa paa disse mennesker, og det kan ogsaa gerne være, at han for nogles Vedkommende ikke helt havde Uret. Bedre var han i sit Es, naar han havde Tid, og dette fik han let, til at fremstille for mig, sine Tanker om forskellige filosofiske, politiske, historiske eller religiøse Emner, da kunde han være interessant, lad saa ogsaa være, at hans Meninger tit var løjerlige, ti, det var de vist nok, jeg havde alligevel Fornøjelse og Udbytte af at høre paa ham. Ikke mindre fornøjeligt var det naar vi havde gode Bøger, og dette havde vi ofte, og han saa læste højt for mig han var altid stærkt optaget af Bogens Indhold og derfor tog Oplæsningen ofte for lang Tid og Følgen heraf blev ikke sjældent den, at vi maatte sy hele Natten for at faa en Bondedragt eller lignende færdig i rettede Tid.

Niels Klausen har nu alt længe ligget under Mulde paa Egede Kirkegaard, men saalænge jeg lever, vil jeg mindes ham med Tak og ofte sende ham en venlig Tanke.

Da jeg var 19 Aar, var mine Læreaar tilende og jeg begyndte at drive Skræderi paa egen Haand i min Fødeby, dette kunde vist ogsaa godt været fortsat, men da der imidlertid kom Brev fra min gode Ven, Skræder Hans Kristiansen, Alslev, om jeg ikke vilde tage Plads hos ham, valgte jeg dette. Herved naaede jeg, foruden andre

Goder ogsaa dette, at jeg til Stadighed kunde leve og færdes blandt Forsamlingsfolkene, ti, Hans Kristiansen og hans Forældre havde ogsaa sluttet sig hertil. Jeg var nu blevet en Snes Aar gammel og var maaske nok i Forhold til mine Jævnaldrende noget foran disse i aandelig Udvikling, skønt Guderne skal vide, at det stod smaat til hos mig i dette Kapitel, og Ordet, "aandelig Udvikling" er for stærkt et Udtryk for mit Vedkommende paa den Tid. Jeg maa hellere sige det saaledes, jeg havde nok læst mere end mine Fæller og maaske ogsaa tænkt mere over Tilværelsen end adskillige andre, saa meget forstod jeg da ihvertfald, at dette at høre til de opvakte ikke var det samme som at være et fuldkomment Menneske. Dette var ellers en Fordring, der fra anden Side blev stillet til de hellige, og naar det saa viste sig, at disse ikke kunde staa Maal - ja, hvad var saa det hele værd, det er jo bare Vigtighed og Hykleri. Om nogle af de opvakte i Karise - Alslev mente sig at være fuldkomne ved jeg ikke, men jeg tvivler. I vore Dage hævdes de jo ellers fra en vis kirkelig Side, at Mennesker alt her paa Jorden kan naa, hvad der i den hellige Skrift, kaldes Fuldkommenhed.

Alslev er en Kirkeby og Anneks til Karise. Navnet Karise, har en god Klang og er godt kendt af alle, der har læst Ingemanns "Valdemar Sejr", ogsaa Visen om Fru Marthe fra Karisegaard er velkendt.

Endnu ligger der lidt udenfor Karise By de Bøndergaarde der kaldes Karisegaarde, her laa i Middelalderen, Karl af Rises Hjem og der er endnu kendelige Spor af Volde og Grave fra den Tid. I Præstegaardens Have er Fru Marthes Kilde, der vældede frem, da

man hvilede med den fromme Frues Lig paa Vejen til Kirken. Ja, der er Poesi over Karise. Jeg husker godt, at jeg som Dreng kom gennem Karise, følte jeg mig som omgivet af noget højtideligt stemningsfuldt, der var en egen Glans over den Egn. Men Tiderne er skiftet. Nu er Karise snart en stor Stationsby, hvor Poesi og andet skønt vistnok alt er druknet i Forretningens Livets Travlhed og de aandløse og tomme Fornøjelsers Gadekær. Der ligger en Højskole nær ved Jernbanestationen, men det er ikke denne der giver Karise sit Præg.

Jeg havde ikke hidtil været knyttet til nogen Egn der ejede historiske Minder, det var derfor med underlige Følelser jeg nu færdedes paa denne Jordbund. Ingemanns Romaner havde jeg endnu ikke læst, men jeg lovede mig selv, at dette vilde jeg gøre saasnart jeg kunde, det traf nu saa heldigt, at min ny Mester ejede disse Bøger, og han laante mig dem gerne, saa dette Løfte fik jeg snart indfriet. Ja, disse herlige Bøger! Jeg ved jo godt, at i vore Dage er Ingemanns Romaner ikke i Kurs, dette gælder da særlig om Tilhængere af Tidens moderne Litteratur. Men naar man ved lidt om, hvad disse Bøger har udrettet i Retning af, at vække Sans for det fædrelandske, da tykkes mig, man burde være lidt mere langsom til at bruge Staven over dem. Jeg er ikke fri for at mene, at der vil komme en Tid da Ingemanns historiske Romaner atter vil blive Ungdommens kæreste Læsning. Om Alslev har en Saga, lig Karise, ved jeg ikke, der har nok en Gang ligget en Herregaard omme bagved Kirken, men herom har jeg ikke hørt noget mærkeligt.

Min ny Mester boede til Huse hos sine Forældre,

men Huset var nylig ombygget og udvidet, saa der var god Plads til os alle.

Hans Kristiansen havde ogsaa lært "Faget" hos Niels Klausen, og han havde nu gennem en halv Snes Aar faaet oparbejdet en stor Forretning. Hos de gamle fik vi vor daglige Kost. Forholdet mellem gamle og unge var godt og gik saare fornøjeligt. Det var virkelig et Hjem hvor smaa og store "havde et isinde". Vi blev ofte gæstet af mange Kunder og en Del af disse var Husets gode Venner. Her blev jeg kendt med alle dem, der sluttede sig til Tidens aandelige Røre. Nogle ganske faa af disse var den Gang paavirket en Del fra grundtvigsk Side, det var Tilfældet med Hans Kristiansen og han Søster. Vi blev ogsaa undertiden gæstet af tilrejsende grundtvigske Ordførere, og blandt disse maa jeg nævne en fynsk "Knaphandler", Knud Hansen. Foruden at handle talte han ogsaa i gudelige Forsamlinger, naar han kom til Egne hvor han var bleven særlig kendt, og hvor Forsamlingslivet trivedes. Knud Hansen var ogsaa godt skikket hertil, hans Taler var baade bedre, friskere og fyldigere end de der sædvanlig blev holdt ved vore Møder. Folk var mærkelig nøjsomme den Gang. Naar jeg nu ser tilbage til den Tid, undrer jeg mig over, at den kære, gamle Pastor Mynster, der næsten altid mødte i Forsamlingerne, kunde holde ud at høre paa alt den gudelige Sludder, der tit blev leveret. Samme Pastor Mynster - en Brodersøn til Biskoppen - var en god og alvorlig Mand, han var glad ved de opvakte, og disse var ogsaa hans bedste Kirkegængere. Men da den Tid kom, at "de hellige" søgte til andre Præster, ja, endogsaa indbød disse til at tale i Forsamlingerne, da kneb det noget for den gamle Præstemand, da kunde han

ofte blive bitter og fra Prækestolen rettede haarde Angreb paa dem der "forlod deres egen Forsamling". Det skal dog siges til hans Ros, at da senere Præsterne, Brandt, Leth, Sadolin og Møller mødte i hans Sogne, overvandt i de fleste Tilfælde, Mynster sin Uvilje og mødte i Forsamlingerne. Jeg husker endogsaa, at en Gang ved et Møde hos Hans Olsen i Jørslev hvor Brandt talte om Karise-Minderne, da indbød Mynster denne til et Besøg hos sig, saa skulde han blive vist, hvad der var af denne Art. Om Brandt efterkom Indbydelsen, ved jeg ikke.

Knud Hansen var den første rigtige Grundtvigianer jeg lærte at kende, og jeg kom hurtigt til at synes godt om ham. Jeg havde jo alt fra mine Drengaar været en varm Beundrer af Birkedal, uden at ane, at han hørte til den Side, nu mødte jeg her en Mand, der kendte Birkedal personlig, dette var nok for mig til straks at faa Tillid til ham. Jeg lærte ogsaa tidlig at kende flere af Grundtvigs Salmer, disse elskede jeg, men jeg havde aldrig lagt mærke til Forfatternavnet. Saaledes som jeg og flere hos Knud Hansen og enkelte andre, mødte det Grundtvigske, synes vi godt om det og blev ogsaa noget tiltalt deraf, men foreløbig fik det ikke megen Betydning for os. Nej, det der tog os stærkest, var den "Indre Mission" saaledes som denne i de sidste Aar var blevet ordnet, med sit eget Program og sit eget Blad og som nu mødte frem med den unge Kapellan Vilh. Bech, som Redaktør af dette.

Den "Indre Mission" i 1861 og i 1900 er om ikke just Modsætninger, saa dog i høj Grad forskellig. Ligesaa aandelig grim, som denne Retning er i vor Tid, ligesaa skøn var den i sin Begyndelse. Den havde virkelig ikke saa lidt af Vaarens milde morgenfriske Pin-

seluftning over sig. Nogle af de gudelige Forsamlings bedste Mænd var Faddere ved dette Barns Daab, en af disse var Gudmoder og den gamle elskværdige Pastor Rønne i Høve var ved denne Lejlighed Præsten. Meningen med dette Barn var, at det skulde vokse op til at øve en vejledende og raadgivende Gerning for det kirkelige Liv paa Sælland og det begyndte ogsaa godt til at dette nok kunde lykkes. Mange alvorlige Mennesker - ogsaa blandt Grundtvigianerne hilste denne nye Fremtoning med Glæde. Og da nu Vilh. Bech var blevet Redaktør af Foreningens Blad, blev dette holdt og læst af mange ogsaa i vor Egn. Som et lille Vidnesbyrd om min aandelige Sans og min Stilling til denne Bevægelse, kan maaske efterfølgende Rimeri, som jeg den Gang skrev og fik optaget i "Indre Missionstidende":

Jeg er med Eder alle Dage
til Verdens allersidste Stund
saa lød det fordum ved Betfage
til Jesu Venner fra hans Mund
da han dem gav det sidste Bud:
gaa ud, gaa i al Verden ud.

Mit Evangelium forkynder
for alle Folk paa denne Jord
forkynder Naade for hver Synder
som vorder døbt og paa mig tror.
Nu gaar jeg til min Herlighed
og vil berede Eder Sted.

Og han vil ej sit Løfte svige
vi trygt kan stole paa hans Ord
det er hans Vilje, at hans Rige

udbreedes skal paa denne Jord
saa lad os da mens det er Dag
arbejde for hans store Sag.

Lad os i Troen, Lyset tænde
det Lys som han blandt os har sat
og bede at det klart maa brænde
og lyse i den dunkle Nat
og lede mange Hjerter hen,
til ham, vor store Sjæleven.

Ja, Herre lad din Aand da virke
med i vor Gerning, at vi maa
forsamle til den sande Kirke
de Sjæle som i Mørke gaa
ja, lad dit Rige brede ud
dig selv til Ære - store Gud.

Man ser straks af disse Vers, at Forfatteren kun har liden aandelig Forstaaelse og heller ikke er trykket af poetisk Sans, men jeg vil gerne have den med her, som Vidnesbyrd om, hvor smaa Fordringer der fra Redaktionens Side stilledes til Indholdet af Foreningens Blad. - Ja, saaledes var det den Gang. Jeg var altsaa en Tilhænger af Indre Mission saaledes som denne paa den Tid Fremtraadte, og der var som sagt noget skønt, friskt og barnligt over denne kirkelige Bevægelse. Jeg tænkte den Gang mindst af alt paa, at jeg kun et Par Aar efter skulde komme til at tage Afstand fra de aandelige Forhold, hvor jeg nu følte mig hjemme. Men saaledes blev det nu alligevel. - Ja, Tiderne skifter!
Hos Hans Kristensen havde vi det rart og hyggeligt

i det daglige. Vi havde altid travlt og vi fik ogsaa bestilt meget, men netop fordi vi hængte i, kunde der ogsaa blive Tid til at sysle lidt med andre Ting. En lille Passiar om et og andet, ja, her blev sandelig drøftet mange Spørgsmaal, undertiden tog vi en lille Oplæsning, somme Tider et Tavlespil, til andre Tider gæstede vi gode Venner i Nabolaget. Ja, der var mange Afvekslinger, men alt sligt hjælper til at strø lidt Krydderi paa Tilværelsens Pandekage og forhindrer saa Ensformigheden og Kedsommeligheden i at trykke det gode Humør. Jeg har altid sat megen Pris paa baade selv at eje godt Humør og møde dette hos andre, særlig i mine daglige Omgivelser og jeg har virkelig ogsaa næsten altid havt den Lykke, at leve under Forhold hvor det var saaledes. I dette Hjem var der godt Humør, og en god Aand raadede over hele Linjen. Alvor og Gammen gik her udmærket sammen. - Saaledes var det ihvertfald i de Aar jeg levede her.

Hans Kristiansen var seks Aar ældre end jeg, men den Forskel i Alder hindrede ikke, at vore Interesser i de fleste Tilfælde faldt sammen. Vi holdt begge meget af at læse gode Bøger og at høre hvad de fremmede Ordførere, hvoraf der kom mange, havde at sige og naar vi saa bagefter drøftede hvad vi havde læst og hørt, da kunde det nok ske, vi ikke altid var enige, ja, ofte kunde Debatten endog blive temmelig varm, men dette forstyrrede ikke det gode Forhold - tværtimod - det modsatte var snarere Tilfældet. Hans Kristensen var en betydelig stærkere Personlighed end jeg, og han var ogsaa hurtigere og klarere i Tanken, som Følge heraf sejrede han i de fleste Tilfælde, men hvad, en af os skulde jo sejre.

Vi to gjorde ogsaa mange Fodture sammen. Ja, Ordet

"Fodture" lyder maaske her lidt sært, eftersom vi begge gik paa Træben, hos ham var det det venstre Ben og hos mig det højre der var daarligt. Den lidt pudsig Følge heraf var ofte, at naar vi trængte til ny Støvler, købte vi et Par som vi saa delte, vi havde nemlig lige store Fødder. Ja, vi gjorde saamænd mange og ofte lange Fodture sammen, særlig gik vi tit over til det bekendte Hellested, hvor der var en lille Koloni der ogsaa hørte til Forsamlingsfolkene. Blandt disse maa særlig Ane nævnes, "Ane Hellested" som hendes Kendingsnavn almindeligt var. Samme Ane var ellers et højst mærkeligt Kvindfolk, hun var brudt i Ryggen, var meget halt og næsten blind, men trods alle disse legemlige Mangler, var hun en mægtig Skikkelse og for en Del af de opvakte var hun næsten et Orakel. Ane havde i flere Aar været aandelig vaagen, havde ikke saa lidt aandelig Erfaring og var i det hele vel udrustet til at være raadgivende og vejledende for yngre Mennesker, der trængte til Hjælp, og i flere Aar løste hun ogsaa denne Opgave til Gavn og Glæde for mange. Men dette, at hun af mange blev anset for en aandelig Storhed, gjorde at hun selv kom til at tro, hun ogsaa var det. Ane havde en egen Evne til at albue sig frem, kile sig frem og vinde yndest. Da hun nu ogsaa paa den Tid blev paavirket fra Grundtvigsk Side kom hun, jeg forstaar ikke hvorledes, hurtig i Forbindelse med flere af de bekendte Grundtvigianere i København, maaske var det ved det første "Vennemøde" i Hovedstaden. Ane havde jo Mod til at gaa lige paa, og det lykkedes ogsaa for hende at blive indbudt baade her og der. Ogsaa til selve Grundtvigs Hus fik hun Adgang.

De københavnske Grundtvigianere havde paa den Tid endnu ikke megen forbindelse med jævne Landboere og jeg forstaar godt at de forbavsedes over og kom til at beundre denne ejendommelige Landsbykvinde. Jeg husker meget tydeligt, at da Ane en Dag kom hjem fra et Besøg og bragte Hilsen fra Grundtvig, Handskemager Larsens, Birkedal, - han var den Gang i Rigsdagen - og mange flere, da var hun rigtignok højt oppe. Men hvad skal man vel sige hertil. Ane Hellested er hverken den første eller sidste hos hvem Lysten til at bade sig i Glansen fra de store har været stærkt fremme. Sært nok forresten, men denne Omgang med de store førte virkelig til, at Ane - særlig hos en Frk. Neergaard - fandt en økonomisk Støtte, der blev hende en god Hjælp i de kommende Dage. Alle vi andre undte virkelig af et godt Hjerte Ane, hvad hun vandt ved disse Forbindelser, vi var bare kede af, at hun ved alt dette var ved at blive for stor til at færdes i de samme jævne Forhold som tidligere. Hans Kristiansen, jeg og flere havde ofte hvasse Debatter med Ane herom, dette var maaske dumt af os, ti, Ane var nu noget svag i dette Kapitel. Vi burde baaret over med hende her, ti, der var alligevel saa meget vakkert ved hende, og vi havde ogsaa mange gode og rige Timer sammen med hende.

Et andet Hjem i Hellested, hvor vi ogsaa kom meget, var hos tømrer Rasmus Jørgensens, deres Søn, Jørgen, som da var en kvik lille Spirrevip, har nu i flere Aar været Gymnastik- og Sløjdlærer ved Askov Højskole. Denne lille hyggelige Koloni i Peder Syvs gamle By, hører med til de rige Oplevelser, jeg fik i de Aar, jeg var i Alslev.

Mens jeg nu sidder og sysler med mine Minder fra den Tid, dukker meget frem og mange gamle kendte An-

sigter nikker mildt og venligt til mig, blandt disse er Byens Skolemester, Johan Seidenfaden. Da jeg kom til Alslev, var endnu den gamle Lærer der, han var en rigtig Type paa en gammel Skolemester, hans holden Skole havde maaske i sin Tid været ganske bra, men nu var alt løbet fra ham. Skolen var sølle og hans Tjeneste i Kirken var blevet umulig. Han maatte nu antage en Hjælper og det blev saa den unge Seidenfaden. Det varede kun kort Tid før gamle Kristen døde og saa fik den unge Lærer Embedet. Seidenfaden var en ung Mand, han var lige kommen der fra Jonstrup Seminarium, havde taget en god Eksamen, men var ikke tynget af aandelige Interesser, slikt mødtes der ikke meget af paa Jonstrup den Gang. Men denne unge Lærer havde en god naturlig Evne til at omgaas Folk paa det jævne, ligesom han ogsaa havde godt Greb paa at omgaas Børnene. Forholdene førte snart til, at Seidenfaden kom, næsten daglig sammen med os omme i "Krogen", og da Mester var en god Sanger, besluttedes det, at lave en Sangforening. Dette var den ny Lærers første Bedrift udenfor hans daglige Skolegerning og dette gik vist meget fornøjeligt. Her kunde jeg imidlertid ikke være med, jeg hører nemlig ikke til Sangfuglene. Men da næste Vinter kom, indbød Seidenfaden til en Aftenskole - det var særlig noget for mig. Jeg meldte mig straks som Deltager, sadlede Slejpnere og det første vi mødte i Skolen blev Frugten af denne Ridetur, sunget i Kor af hele Flokken. Der var mange Deltagere i Aftenskolen og vi baade hængte i med de praktiske Ting, fik mange livlige Samtaler og hørte godt efter, hvad der blev meddelt os ude fra Videns store Verden. Selv gamle pastor Mynster

gæstede os og holdt Foredrag for os. Det var en god Vinter. Seidenfaden sidder nu i Lyderslev Skole, som en agtet og afholdt Lærer.

I Sommeren 1863 kom der en ny Præst til Ulse-Øster Egede. Den forrige Præst, Pastor Huus, var en dygtig og afholdt Mand, der jævnlig havde Tilhørere fra andre Sogne, ogsaa ude fra Karise-Alslev, og nu var vi noget "spændt" paa, hvem der skulde blive hans Eftermand.

Jeg mindes godt den Dag, vi fik Avisen, hvori det var meddelt, at en ny Præst var udnævnt til Ulse. Denne Meddelelse var dog ikke meget oplysende. Vi fik kun at vide, at Manden hed P.M.Leth, og at han var dansk Præst i Aabenraa. Længe varede det imidlertid ikke, førend Rygtet meddelte et og andet om den ny Ulse-Præst, og hvad der forlød om ham var meget rosende. Særlig understregede vi en Udtalelse, der skulde være kommen fra Pastor Brandt i Rønnebæk om, at den Mand der nu skulde være Præst i Ulse var en meget brav Præstemand. Fremtiden skulde nu vise om Rygtet talte sandt.

Det var i September Maaned - og den 13. Søndag efter Trinitatis, at Pastor Leth skulde indsættes i sine to Kirker. Lidt havde vi nu hørt om denne Mand, nu vilde vi hen at se og høre Manden selv. Hans Kristensen, hans Søster og jeg fulgtes ad hen til Egede Kirke, denne laa os nærmest, men vi havde dog nok henvend halvanden Mil dertil. Det var dejligt Septembeervej og vi gik i god Tid hjemme fra for at kunde "tage den med Ro". Vi naaede ogsaa i god Tid Kirken, denne er kun lille og en halv Time før Gudstjenesten skulde begynde, var den ogsaa fyldt til sidste Plads. Man kunde mærke paa Stem-

ningen, at der ikke blot ventedes nyt, men noget usædvanligt. Endelig ringede det sammen og straks efter saa vi Kirkesangeren paa sin sædvanlige opstrammede Maade vandre op ad Kirkegulvet og bagefter ham kom saa den ny Præst. - Var det den Mand, der var blæst saa stærkt i Trompet for. Saa han saa da ud! Her var sandelig ikke noget der imponerede, snarere det modsatte: En lille Mand med stærkt sort Haar, blege Kinder, med et fordringsløst og beskedent Væsen over sig. Havde han ikke været i Ornat, vilde ingen have tænkt, at han var Præst - der var jo slet ingen Værdighed! Gudstjenesten begyndte nu paa sædvanlig Vis med Indgangsbøn, en Salme blev sunget og derefter messede den ny Præst, hans Stemme lød kønt og klangfuldt gennem Kirken og gav et godt Indtryk. Da en Salme atter var sunget, gik Leth paa Prækestolen og paa en jævn naturlig Maade, meddelte han, at Provsten, der skulde indsætte ham, var bleven syg, og da han længtes efter at begynde Gerningen paa det ny Sted, vilde han selv foretage Indsættelsen. Han oplæste saa sit Kaldsbrev og Kollats og derefter sagde han saaledes: "Saa være da Gerningen overtaget i Navnet Gudfader, Guds Søn, og Gud Helligaand". Før han oplæste Dagens Tekst, bad han en kort, men inderlig Bøn om Guds Velsignelse over Gerningen paa det ny Sted. Det hele skete paa en saa jævn og naturlig Maade, som vi ikke var vant til hos andre Præster.

Dagens Evangelium, som han vilde præke over, var Fortællingen om, den barmhjertige Samritan, dette blev oplæst og derefter holdt saa Pastor Leth sin første Præken for os.

Pastor Leth var - og er trods de 78 Aar - en meget

veltalende Mand. Der er noget i, hvad en af hans Præstevenner har sagt om ham, at han er født paa en Prækestol. Hvorledes Leths Præken den Dag var, hvad han sagde og hvorledes han sagde dette, ja, det husker jeg nu ikke noget af, men en Ting mindes jeg tydeligt og det var Klagen og Varmen i hans Ord. Ja, jeg fik her for første Gang et stærkt Indtryk af Ordets Magt. Og som det gik mig, gik det den Dag mange. Vi følte, at her stod en Mand, der talte, fordi han troede, en Mand der var fortrolig med aandeligt Liv af ægte Art, ja, en Mand i hvis Sjæl Guds Kærlighed var bleven et levende Væld, og naar saa her til kommer hans forunderlige Veltalenhed, saa kan vi forstaa, at hans Vidnesbyrd maatte tage Menneskesjæle fangen. Dette blev ogsaa snart kendeligt.

Pastor Leth er født i Middelfart i 1822 og var altsaa nu i sin bedste Alder. Hans Fader var Præst i Middelfart og var ogsaa en fremragende og afholdt Præstemand, her om vidner blandt andet dette, at hans Menighed lod anskaffe et malet Billede af ham, som hænger i Kirken.

Om Leths Historie før han kom til Ulse, ved jeg ikke meget. Som ungt Menneske var han svagelig og han blev heller aldrig nogen Kæmpekarl. I Schrøders Bog om Mads Mellig, nævnes Leth som en ung Student, der ofte kom i Asperup Præstegaard. Straks han var blevet Candidat, havde han en lille Privatskole i Middelfart, men saa kom han som Adjunkt til Ribe og der blev han forlovet og senere gift med Rektors Datter, Margrethe Thorup. Men Leth følte, han skulde være Præst og han "brændte" efter at blive det, han søgte Embede baade her og der - endogsaa paa Færøerne søgte han. 1851 havnede han

saa som dansk Præst i Aabenraa.

Det var den Gang Skik i Sønderjylland, at Sognets Beboere havde nogen Indflydelse ved Valget af deres Præst. Jeg tror, det var saaledes, at Myndighederne af samtlige Ansøgere udtog tre og disse skulde saa præke paa Prøve, og derefter blev saa den der fik de fleste Stemmer, det paagældende Sogns Præst. De tre udvalgte til Aabenraa var, foruden Leth, en Pastor Helveg og Thomsen, den sidste, der har meddelt mig dette, rejste dog ikke derover til Prøven, da han var sikker paa, ikke at komme i Betragtning. Valget stod altsaa paa Helveg eller Leth, og paa Forhaand var de fleste paa det rene med, at den første vilde blive valgt, ti, ikke blot var han den ældste, men hans Navn var langt mere kendt i den Egn.

Gamle Provst Thorup, som den Dag var med i Aabenraa Kirke, har fortalt mig, at da Leth stod paa Prækestolen og var kommet godt i Gang, blev det kendeligt, at Stemningen vendte sig, og at Leth vilde blive Manden.

Pastor Leth har selv fortalt mig, at han var ilde tilmode ved at skulde præke paa Prøve, "men da jeg kom vel i Gang", føjede han til, "saa glemte jeg helt dette Forhold". Ja, saaledes maatte det gaa, om Leths Præken skulde blive det, jeg ved den ogsaa den Dag var. Leth blev altsaa Præst i Aabenraa og her var han i tretten Aar.

Det var vanskelige Forhold i Aabenraa, ti, Dansk og Tysk stod her som to stærke Modsætninger og Leth var en ægte dansksindet Mand, - han flyttede derfra et halvt Aar før Krigen udbrød. "Havde jeg været der endnu den Gang, saa var jeg rimeligvis blevet hængt", sagde han en Gang til mig, - saa galt var det dog vel hæppe gaaet. Skønt hvem kan vide det!

Den ny Ulsepræst blev hurtig en kendt Størrelse i en temmelig vid Omkreds. Der havde ikke før været nogen grundtvigsk Præst, og denne Egn stod vel for mange som Udtryk for aandeligt Sværmeri. Men dette, at Leth var Grundtvigianer, gjorde at en Del kom til, at se anderledes paa den aandelige Bevægelse, der nu en Gang havde faaet dette Kendingsnavn. Det var dog næppe det grundtvigske der samlede de mange om Pastor Leths Prækestol, nej, det var den jævne, menneskelige og varme Maade, hvorpaa han aflagde Vidnesbyrdet om Guds Kærlighed, der drog de mange til Ulse og Egede Kirker. Saaledes gik det da mig.

Begrebet Grundtvigianismen stod den Gang for mig i en saadan Dunkelhed, at det først nogen Tid efter gik op for mig, at Leth hørte til denne Retning.

I September Maaned 1863 blev Grundtvig 80 Aar, og der blev i den Anledning gjort Forberedelser til at faa afholdt et grundtvigsk Vennemøde i København, den 8.-9. September. En Kreds af de mest fremragende grundtvigske Mænd havde taget Sagen i Haand og Indbydelse til Mødet blev sendt til de Egne i Landet, hvor man mente, at finde Tilslutning til Sagen. Til os ude i Karise - Alslev kom ogsaa en saadan Indbydelse. Hans Kristiansen og jeg, tilligemed flere andre, var straks klar over, at her maatte vi med.

Jeg havde aldrig før set Hovedstaden, saa for mig maatte en saadan Tur blive en Begivenhed. Her skulde jeg faa se og høre Grundtvig og andre betydelige Mænd - ja, maaske endogsaa Vilh. Birkedal, som den Gang var mit store lysende Forbillede.

Alt dette optog mig stærkt og jeg lod min Fantasi have frit Spillerum med Hensyn til, hvad der nu laa lige foran mig af rige Muligheder.

Vi kom godt over Forberedelserne til Turen, - en Vogn blev lejet og den 8. September lidt før Aften kørte vi hjemmefra. Vi havde vel 8 - 9 Mil til København, men vi var et godt Selskab, der var godt Humør og livlig Stemning og da det tillige var en skøn Septemberrat saa gik Køreturen meget fornøjeligt og vi naaede næste Morgen til den store Stad. Der var vel tre Timer til Mødet skulde begynde, vi havde ihvertfald ikke nogen Tid at ødsle med, men maatte tværtimod skynde os med at faa os pudset lidt, spist nogen Mad og vi skulde jo ogsaa hen hos Pastor Køster, - Grundtvigs Kapellan - for at faa fat i vore Adgangskort til Mødet. Her fik vi et Vidnesbyrd om, at de gode Københavnerne ikke stod op med Solen, ti, Køster der nok lige var kommen ud af Dynerne, kom halvt paaklædt ind paa sit Kontor og gav os vore Kort. Paa Vejen til Mødestedet havde vi endnu Tid til at gaa ned i "Kælderen" paa Hjørnet af Lille Kirkestræde og Amagertorv, og hilse paa vore venner der.

Vennemødet skulde holdes i "Kasino"s lille Sal. Det var det første Møde af denne Art, man turde ikke regne med særlig stor Tilslutning og mente derfor, at denne Sal var stor nok. Det gik ogsaa lige an med Pladsen. Der var vel henved et Tusinde Deltagere til Mødet.

Jeg husker tydeligt, at da vi kom ind i "Kasino"s rummelige Forhal, gik der en hel Del Mennesker, og nogle af disse var i livlig Samtale. Jeg kendte selvfølgelig ingen af dem, men paa en Gang, hørte jeg en sige: "Goddag, Birkedal", at dette vakte min Opmærksomhed, vil let forstås og jeg sagde hurtigt og vistnok temmelig højt til Hans Kristiansen: "Nej, der er

virkelig Birkedal". Manden hørte mit Overraskelsesudbrud og sendte mig et spørgende Sideblik, men sligt havde Birkedal vel sagtens saa ofte oplevet.

Vi gik nu ind i Salen og fik god Plads. Rummet blev hurtig fyldt. Øverst i Salen var en Tribune hvor Indbyderne og Lederne af Mødet opholdt sig, og der saa jeg igen mit Ideal fra Ryslinge. Han var altsaa en af de betydelige her, og han maatte saa være Grundtvigianer, -dette var aldrig før faldet mig ind. Kort efter kom Grundtvig, fulgt af sin Hustru og nogle flere. Det gjorde et stærkt Indtryk paa mig at se denne gamle værdige, noget bøjede, hvidskæggede Skikkelse. Jeg havde jo alt som Dreng hørt hans Navn og lært at kende flere af hans Salmes, jeg havde senere hørt mere om ham og lært et og andet af ham, - men her saa jeg nu Manden selv. Skjalden, ham der som ingen anden har givet Stødet til en ægte dansk, sund og stærk aandelig Bevægelse i vort Fædreland.

Jeg fattede kun den Gang lidt af Grundtvigs Betydning for vort Folk, men jeg følte mig alligevel stolt ved at se denne Kæmpeskikkelse paa saa nært Hold - og om et Øjeblik skulde jeg faa høre hans Røst.

En af de ældste Præster, Ludvig Helveg fra Odense, aabnede Mødet og bød Forsamlingen velkommen. En salme blev foreslaaet, og snart bruste Sangen varmt og mægtigt gennem Rummet. Aldrig havde jeg før hørt saa mægtigt et Salmekor.

Efter Sangens Slutning fik Grundtvig Ordet. Der var stille i Salen, da denne værdige Olding stod paa Talerstolen. Han havde jo de fire Snese paa Bagen, saa vi havde ikke Ret til at vente meget af det der

vækker Opsigt udadtil, der var heller ikke noget af dette - og alligevel!

Forsamlingen blev taget af hans Ord.

Efter at han havde udtalt sin Glæde over, at se saa mange Venner fra alle Egne i vort Land samlet til et Møde som Dette, holdt han sin berømte Tale om Nødvendigheden af større kirkelig Frihed, særlig hvad han kaldte Præstefrihed. Ja, saa nødvendig var denne Frihed, udtalte han, at om den ikke blev vundet, var han bange for, at det aandelige Liv, der nu var saa kønt begyndt, efterhaanden vilde visne. Dette Frihedsspørgsmaal satte manges Sind i Røre, ikke blot ved selve Mødet, men ogsaa i den følgende Tid ude i Landet. Mange Møder holdtes og mange Landser brødes for denne Sag, men endnu efter 40 Aars forløb er det kun lidt vi er naaet frem imod Løsningen af denne Opgave. Vi haaber fremdeles, Maalet maa blive naaet - og helst lidt snart.

En af de første Søndage efter Mødet i København var vi flere fra vor Egn, i Egede Kirke. Vi vidste, at Leth havde været med ved Vennemødet og han havde ogsaa, jeg ved ikke hvorledes, hørt noget om, at nogle af os havde været der. Efter Gudstjenesten fik Ole Hansen fra Jørslev en Samtale med Pastor Leth, jeg og flere kom efterhaanden til og Samtalen faldt da ret naturligt paa det dejlige Møde. Det var første Gang jeg hilste paa den ny Præst - det skulde ikke vare længe, før han fik mig paa nærmere Hold. Ved jævnlig at høre Leths Prækner, gik det stedse mere op for mig, at dette var noget andet, end jeg hidtil havde mødt, ikke blot hos den "Indre Mission", men ogsaa hos Knud Hansen og andre grundtvigske Lægmand. Dertil kom saa, at Leth havde andre Streng

paa sin Harpe end de religiøse. Hidtil havde jeg ikke havt nogen videre Forstaaelse eller Sans for det folkelige og fædrelandske, men Forholdene førte snart til, at Leth kom til at stemme ogsaa disse Streng paa sit Instrument og Leth kunde dette som faa, ti, han var selv stærkt optaget af og følte varmt Fædrelandets Sager.

Den 15. November 1863 døde Kong Frederik den Syvende. Denne Begivenhed kom ikke blot uventet, men den indtraf tillige paa et højst ulykkeligt Tidspunkt. Vore politiske Forhold var da saa sært forkludrede og indviklede, særlig var Forholdene med Sønderjylland, den vanskelige Knude. Slesvigs Stilling til Kongeriget, som skulde været løst ved Trearskrigen var tværtimod bare bleven yderligere strammet. Efter mange diplomatiske, men altid mislykkede Forsøg paa at faa disse Forhold ordnet, vilde man nu prøve paa ved en Fællesforfatning der skulde være Grundlov for baade Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig, at faa denne Sag endelig ordnet, men herved paastodes der fra prøjsisk Side at vi brød aftalerne fra 1852, der lød paa, at Slesvig ikke maatte knyttes fastere til Kongeriget end de andre Hertugdømmer. Stillingen var vanskelig, men en Deling af Sønderjylland paa den Tid var en Urimelighed, her var vel næppe andet at gøre end vove Forsøget. Havde vi ikke med en vis Ret stølet paa Hjælp og Støtte hos Naboer og Genboer, havde vi vel nok næppe handlet saaledes. Hvorledes det hele vilde være gaaet, om Kongen havde levet er det jo ørkesløst at tænke over, men ved hans Død blev Forholdene dobbelt vanskelige. Forfatningen laa færdig og manglede kun Kongens Underskrift. Der menes, at Frederik den Syvende næppe havde under-

skrevet det Dokument, - men der menes saa meget.

Nu blev det den ny Konges Opgave at handle i denne Sag. Christian den Niende vaandede sig vistnok ved at sætte sit Navn under, men af Hensyn til de Ønsker og Stemninger der paa den Tid var raadende hos Befolkningen, følte han, at han maatte gøre det og 18. November skrev han saa under paa dette ulykkelige Aktstykke. Følgerne viste sig snart: Krigen kom og den nærmest følgende Fremtid blev en mørk og tung Tid for vort Land

Det var en Formiddag, at Knud Hansen kom ind hos os og meddelte at Kongen var død og da vi ved Middagstid fik se Bladene, gav de sorte rande om disse, Bekræftelse paa, at Meddelelsen desværre var rigtig. Vi vidste jo nok, at Kongen i de sidste Dage havde ligget syg paa Lyksborg Slot, men vi havde ikke tænkt dette var saa alvorligt. Meddelelsen greb os alle. Kirkeklokkernes tunge, dumpe og alvorlige Lyd tonede snart fra alle Kirker og fyldte Rummet omkring med underlige mørke og bange Anelser. Vi turde næsten ikke tænke paa Fremtiden. Pastor Leths Prækner i den Tid, særlig hans Ligpræken over Frederik den Syvende, var stærke og varme Udtryk for Folkets og Fædrelandets Nød, men han glemte heller ikke at vise Vej der hen, hvor Hjælperne er at finde.

Krigen blev erklæret. Soldaterne blev indkaldt og sendt ned til det gamle, historiske Danevirke, der vilde vi møde Fjenden og modtage ham saaledes, at det skulde huskes! - Ja, saaledes lød det. Og der var vel nok dem, der for Alvor troede paa Danevirkes Uindtagelighed. Vi levede jo endnu alt for meget paa Drømmen fra det "mærkværdige Aar",

otte og fyrre, og hvad dertil knyttede sig. Jeg husker godt, at da det unge Mandskab i flokke drog afsted, prøvedes der paa at faa "den tapre Landsoldat" og lignende Sange til at lyde, men jeg husker ogsaa godt, at der var ingen rigtig klang, den rette Sangbund manglede. Der blev selvfølgelig ogsaa lavet nogle ny Krigssange: "Nu skal vi atter med Prøjseren slaas, han skal ikke finde os bange," og flere lignende, men heller ikke disse Viser var ægte. Ja, maaske var de ægte nok for saa vidt, som de var et Udtryk for de Stemninger der laa paa Overfladen og som vilde genindføre otteogfyrre, men der var for meget "lovet" i det, der var næppe mange der for fuld Alvor troede paa alt dette. Vi havde lullet os ind i Overtro paa vor Dygtighed som Krigsmagt. Men var vi kommet for højt op paa dette Drømmebjerg, saa skulde vi snart komme ned, ja, komme saa dybt ned, at det i Øjeblikket for mange kom til, at se ud som skulde vi aldrig mere kunde rejse os igen.

Det var Natten til den 5. Februar 1864, at vor Hær uden Kamp forlod Danevirke, vor Stolthed og vor Haab. Meddelelsen om dette faldt knusende over os. Hvad er Meningen? Er der nu Forræderi med i Spillet, eller holder vor Regering med Tyskerne - og hvad nu? Ja, saaledes lød det alle vegne.

Paa samme Tid og maaske i Forbindelse hermed, dukkede der Rygter op om, at Kong Frederik endnu levede, flere havde set ham ved Danevirke og ogsaa andre Steder i Sønderjylland havde man set ham færdes. Disse Rygter bredte sig hurtigt Landet over, og af mange blev disse Historier antaget som fuld Virkelighed og der ventedes paa, at Kong Frederik nok snart paa kendelig Maade vilde stadfæste Sagnet ved sin

personlige Fremtræden - og da skulde alt blive godt. En anden ikke mere sand, men maaske lidt mere sandsynlig Historie fortaltes saaledes: Det kan jo gerne være, at Kongen er død, det er han vel nok, men han er sikkert ikke død paa naturlig Maade, der var jo ingen der maatte se hans Lig, kvad kan det betyde andet, end at han er død af Gift, man vilde nu en Gang af med ham.

Disse Rygter blev fortalt og troet af mange. Heril kom saa den mystiske Flugt fra Danevirke, disse Ting passede godt ind i hinanden og Resultatet, man kom til blev, at Lumpenhed og Forræderi var Grunden til alle Ulykkerne. Sorg og Harme fyldte Sindene og Overtroen baade paa Danevirke og paa vor Krigerdygtighed var hermed forfærdelig slaaet til Jorden.

Nogle Dage efter Danevirkes Rømning drog Ole Hansen fra Jørslev og jeg over til Ulse - Olstrup for at gæste Pastor Leth. Jeg havde ikke før været i Leths Hjem og jeg vilde egentlig heller ikke gerne med den Dag, - men der blev trukket saa stærkt i mig at jeg omsider gav efter. Det var en lang og anstrengende Tur ved Vintertide, men vi blev kørt et langt Stykke paa Vej og jeg holdt godt Turen ud.

Vi gæstede først en Gaardmand, Anders Andersen i Olstrup, som jeg kendte, der spiste vi til Middag og straks derefter gik vi om i Præstegaarden. Pastor Leth var hjemme, og han modtog os meget gæstfrit. Men vi var næppe bragt til Sæde før Dagens brændende Spørgsmaal toges frem. Leth var oprørt og han fældede stærke domme over en Ledelse der kunde handle saameningsløst, hensynsløst og hjerteløst mod Fædrelandet. Der burde dog være prøvet en Kamp, eller har man uden Plan og Mening vildet begrave Millioner i Dane-

virke-Stillingen. Ja, saaledes udtalte han sig, og vi maatte jo give ham Ret. Jeg tog forøvrigt ikke megen Del i Samtalen. Jeg havde kun liden Forstand paa disse Ting. Leth og Ole Hansen førte Ordet, jeg var kun Tilhører, men var vist nok en god Tilhører og fik sikkert ogsaa Gavn af Samtalen. Jeg kan ganske vist ikke nævne noget bestemt Udbytte, hverken af denne Samtale eller af Besøget i det hele, men det var første Gang, jeg gæstede den kære Præstemand, og jeg drog derfra med en Følelse af, at jeg var kommen og tillige at have Lyst til at faa mere Tag i mig selv. Dette var maaske alligevel et ganske godt Udbytte af Turen. Efter mit første Besøg hos Pastor Leth, kom jeg der jævnlig af og til. Jeg var den Gang ung og trængte i høj Grad til aandelig Vejledning. Udover hvad der blev budt i de gudelige Forsamlinger, havde jeg ikke haft stort at leve af, og dette var alligevel snævert. Jeg havde ganske vist i de sidste Par Aar hørt og læst et og andet fra grundtvigsk Side, men dette kunde jeg ikke rigtig faa Magt med. Naar der blev talt om, at det var ved Daab og Nadver, Vorherre kom til os i sit Ord, da var dette for mig dunkel Tale, maaske var det min Smule Fornuft, der rejste sig imod denne Opfattelse, jeg ved det ikke. Men stadig ved at høre Leths Prækner og ved at tale med ham, ogsaa herom, blev jeg efterhaanden hjulpet tilrette og fandt aandelig Fløde i Troen paa Vorherres Ord - talt ogsaa til mig.

Aaret 1864 var et Sorgens Aar for vort Folk og Fædreland. Rømningen fra Danevirke var den første store Ulykke efter Kongens Død, men det blev ikke derved.

I April Maaned faldt Dybbøl, i Maj Fredericia og i Juli blev Als taget. Det ene Nederlag fulgte det andet i Hælene, indtil Krigen endte med den sørgelige Fred, hvorved ogsaa det danske Sønderjylland kom i fremmed Vold.

III

Nede i Sydsælland, ved den venlige Præstø Bugt, ligger Roholte Sogn, det er et lille Sogn med kun en Skole. Der er for nogle Aar siden kommet en Lærer her, jeg tror han hed Hermansen, var vistnok en Mand der ved sin Maade at holde Skole paa, helt tilhørte den gamle Skole med Remse, Tamp og hvad mere dertil hørte. I Sognet boede flere grundtvigske Familier og disse kunde ikke forsvare, mente de, at sende deres Børn til Undervisning i Sognets Skole. Saa længe der kun var enkelte skolepligtige Børn, sendte Forældrene disse ned til Friskolelærer Jens Hansen i Broby ved Sorø, her vidste man at Børnene kom i gode Hænder baade med Hensyn til Omgang og Undervisning. Men der var flere Miles Afstand mellem Broby og Roholte, det blev derfor baade besværligt og dyrt at faa Børnene holdt i Skole paa denne Maade, især da flere voksede til og skulde i Skole. Det faldt derfor ret naturligt, at Tanken om at rejse en Friskole i deres egen Nærhed blev taget frem til Drøftelse og der blev forholdsvis let opnaaet Enighed om at gøre Alvor heraf.

Et pænt lille Hus blev rejst paa Orup Mark og en Lærer, Rasmus Jensen, en brav Jyde, Seminarist fra Blaagaard, blev antaget som Friskolelærer. Dette var en Begivenhed paa Egnen, ti, Skoler af denne Art, var den Gang ikke meget kendt paa Sælland.

Det er Grundtvig der er Fader til Friskolens Ide, men det var den bekendte Skolemand Kristen Kold, der først førte Tanken ud i det praktiske Liv. Det var paa Fyn, disse Skoler først dukkede op, men dette hænger jo sammen med, at det var paa denne Ø, de grundtvigske Tanker i det hele taget fandt Jordbund.

Imellem de to Vennekredse i Orup og Alslev var der en stadig og hyggelig Forbindelse. Det kunde derfor ikke være andet, end at vi med Interesse fulgte med i, hvad dernede foregik. Den Mand der stod i Spidsen for Friskolesagen og var dens egentlige Bærer, var Hjulmand Lars Kristiansen i Orup. Denne brave Hædersmand havde alt i flere Aar været en af Hoved-Ordførerne i de gudelige Forsamlinger, ogsaa i vor Egn havde hans Navn en god Klang og hans Vidnesbyrd altid en taknemlig Tilhørerkreds. Lars Kristiansen hørte ogsaa til de "sjældne faa" hvis Liv og Færd helt igennem er præget af Sanddruhed, Paalidelighed og Alvor, derfor var han ogsaa i høj Grad agtet og afholdt, ikke blot af sine Aandsfrænder, men af alle, han kom i Forhold til. Ogsaa hans Ydre var i høj Grad tiltalende. Lars Kristiansen var i bedste Forstand selvskreven til at være Leder.

Det var en Dag i Oktober Maaned 1865, at den ny Friskole i Orup skulde indvies. Der maatte vi selvfølgelig med. Hans Kristiansen og jeg havde ofte vandret de to Mil til Orup, men denne Gang var Vejret og Føre saaledes, at dette slet ikke kunde lade sig gøre. Her maatte derfor vælges mellem de to muligheder, enten blive hjemme eller køre dertil, det første vilde vi nødigt og vi maatte da se at faa fat i en Befordring. Lærer Seidenfaden var som alt sagt vor gode Ven og skønt han ikke selv holdt Køretøj,

saa havde han det dog alligevel, idet han hos sin Forpagter, Byens Smed, havde Ret til at faa Køretøj naar han vilde, og han hjalp os nu til at faa Hest og Vogn til vor Raadighed. Smeden var noget gnaven over "disse Kunster", men vi lod bare som vi ikke forstod hans Gnaveri og dette kom jo da forresten ikke os meget ved. Køretøjet blev lavet istand og vi kom afsted.

De Folk i Orup, der samlede sig om Friskolen, var Sognebaandsløserne til Pastor Leth og det faldt derfor af sig selv, at denne blev en af Ordførerne ved Indvielsesfesten. Foruden Leth var ogsaa Forstander Grove fra Grundtvigs Højskole, indbudt som Taler. Samme gode Mand lod imidlertid vente noget længe paa sig og da alle Husets Rum var fyldt til Trængsel, var denne Ventetid ikke særlig hyggelig. Det er Ventetid forresten sjældent.

Endelig kom da Ole Nielsen, Fuldbys kørende med Grove og Mødet begyndte. Grove talte først, han talte om Friskolen som en Modsætning til den gamle Skole og jeg tror nok han stærkere end nødvendigt var, maalede Friskolen hvid ved at gøre Almueskolen saa mørk og sort som mulig. Denne Fremstilling fandt Amtmand Bruun uforsvarlig og han mødte derfor frem med en temmelig skarp Indsigelse imod Groves Udtalelser og et velment Forsvar for vor offentlige Skole, særlig over at henvise til Skoleforholdene i Roholte Sogn.

Derefter talte Pastor Leth, hans Tekst var en Linje af den gamle Salme: "Om Himmerigs Rige vi tales ved." Iblandt det meget denne Salme nævner om Himmerig er ogsaa dette: "Der er og ingen Kedsommelighed". Det var denne Linje Leth talte over og han anbefalede at sætte den som Indskrift over Friskolens Dør. Efter Leths Tale

blev der en lille Debat med Amtmanden, hvor man dog fra begge Sider optraadte med stor Elskværdighed. Til sidst talte Lars Kristiansen, rart og kønt og dermed sluttede dette hyggelige Møde - det vil sige, den officielle Del sluttede, ti, der skulde bagefter være lidt privat med Mad, Snak og Tobak og hertil blev de fleste langvejs fra, ogsaa vi, indbudt. Vi havde det meget hyggeligt et par Timer.

Dette Tillæg til Mødet fik for mit Vedkommende særlig Betydning derved, at da vi skulde til at bryde op, tog Pastor Leth mig ved Ærmet, trak mig hen til Grove og spurgte ham om denne unge Mand ikke nok kunde faa en Friplads paa Højskolen, "ti, ham skal vi have en Friskolelærer af", føjede han til. Dette kom for mig som en stor Overraskelse. Ganske vist havde jeg ofte tænkt paa Højskolen, jeg kendte jo enkelte som havde været der, men selv at komme der - nej! - saa dristig en Tanke havde jeg sandelig aldrig turdet give Rum. Jeg vidste jo ogsaa kun lidt hvad en Højskole var, ligesom jeg heller ikke vidste andet om Friskolen, end at der var noget der bar dette Navn. Og nu mødte denne Dobbeltthed mig paa en saadan Maade, at der virkelig blev Udsigt til, at baade Højskole og Friskole skulde blive mere end tomme Navne for mig. Ganske vist havde Grove ingen Friplads til mig i den Vinterskole, der om faa Dage skulde begynde, men han skrev mit Navn i sin Lommebog og lovede at huske paa mig til næste Vinter.

Friskolemødet i Orup blev altsaa for mig en Begivenhed. Jeg havde saamænd aldrig før tænkt paa at forlade Synaalen, Saksen eller Pressejernet, men nu saa det jo alligevel ud, som skulde det blive saa. Jeg havde ganske vist aldrig haft nogen særlig Lyst

til denne Haandtering, men nu var jeg en Gang ved Forholdenes Magt blevet ført ind i det, og egentlig utilfreds hermed havde jeg aldrig været. Jeg tror jeg hører til de Mennesker, der har forholdsvis let ved at tage Forholdene, som de tilbyder sig. Men glad var jeg alligevel ved Udsigten til at komme paa Højskolen, hvad saa siden kunde ske, vilde jeg saa lade Vorherre raade for.

Blandt de Spørgsmaal, som paa den Tid var oppe i de grundtvigske Kredse, og som stærkt optog Sindene var dette om større Frihed i Folkekirken. Det var jo særlig dette Frihedsspørgsmaal Grundtvig slog til Lyd for ved det første Vennemøde. Dette Spørgsmaal vakte Røre og drøftedes iøvrigt i mange af Landets Egne. Ogsaa nede i Præstø Amt holdtes flere Møder herom. Særlig mindes jeg et Møde i Rønnede, hvor blandt andre Brandt og Leth førte Ordet. Ved dette Møde saa og mærkede jeg for første Gang den bekendte "Budstikker Bojsen", som han kaldtes. Denne Mand var jo en af de bedst kendte Ordførere for de grundtvigske Fremskridtstanker. Jeg havde forresten længe kendt Bojsens Navn fra hans udmærkede Blad "Budstikkeren", der i den Tid læstes af mange og spredte Glæde og Oplysning rundt om i vort Folk. Ogsaa gamle Rørdam fra Hammer og gamle Rønne fra Høve, saa og hørte jeg ved dette Møde. Topsøe fra Storeheddinge og Køster fra København var ogsaa med her. Slige større Møder med bekendte Folketalere var den Gang en stor Sjældenhed, Folk rejste ofte flere Mile for at komme med til sligt. For at faa Sanser og Forstaaelse vakt og tillige for at give Oplysning om Tidens kirkelige Frihedskrav blev et nyt Ugeblad, "Dansk Folketidende" oprettet

og til Redaktør af dette valgtes Sofus Høgsbro, han var nok ogsaa den rette Mand. Dette Ugeblad var, sammenlignet med hvad vi senere har haft og endnu har af denne Art, et rent Mønsterblad, der baade forstod sin Opgave og løste den fortræffeligt. Det var for mig og flere en Sorg, da dette Blad efter nogle Aars Forløb maatte gaa ind.

I September Maaned 1866 var der atter Vennemøde i København, ogsaa denne Gang var vi en halv Snes Stykker, der lejede vor forrige Køremand til at befordre os til Hovedstaden. Denne Gang foregik Turen i en lang Høstvogn. Vi var et muntert Selskab, og det blev en fornøjelig Køretur, selv om det kneb lidt med Plads, og vi maatte blive lidt ømme hist og her, som Følge af den Trykkefrihed vi alle enstemmigt havde indført. Selve Mødet var dejligt, der blev holdt mange gode Taler. Der var vel dobbelt saa mange Deltagere som første Gang, og det kendtes helt igennem, at den grundtvigske Bevægelse havde Vind i Sejlene, - ja, for det havde den - den Gang!

Dette Vennemøde udmærkede sig blandt andet derved, at den bekendte Skolemand Kristen Kold, efter Grundtvigs Opfordring holdt sit berømte Foredrag om, hvorledes han var blevet Folkeoplyser og hvorledes han fremdeles øvede denne Gerning. Det var højst interessant at se denne ejendommelige Skikkelse i sin tarvelige Dragt paa sin jævne og seje Maade høre ham fortælle sin Livshistorie, ofte afbrudt ved at forsyne sin Næse med det uundværlige Snustobak.

Ved dette Møde fik jeg ogsaa talt med Forstander Grove, og det blev nu afgjort, at jeg skulde være velkommen som Elev paa Grundtvigs Højskole den tilstundende Vinter.

IIII

Den første Mandag i November skulde Vinterskolen paa Marielyst aabnes. For at være der i rette Tid, rejste jeg allerede Søndag Eftermiddag fra Alslev. Vi havde jo endnu ikke Jernbane i Sydsælland. Københavnsture maatte derfor foregaa pr Vogn. Det tog som Regel en halv Snes Timer, at køre de otte - ni Mil vi havde til Hovedstaden, men jeg var paa det rene, at Turen denne Gang vilde være betydelig længere, ti, jeg skulde age hos en Hønsekrammer fra Ll. Spjellerup, og han havde kun en Hest og altid Vognen godt læsset. Saa vidt jeg husker kørte vi fra Alslev lidt efter Middag og da der skulde "bedes" i hver Kro - og af disse var der mange - tog denne Køretur nok godt og vel en Snes Timer. I vor forvante Tid, kan Folk ikke rejse paa denne Maade. Vi kan jo snart ikke rejse med et Godstog, men er kun tilfreds, naar vi kan komme med "Ekspressen". Jeg husker ogsaa godt, at denne Rejse ikke var særlig morsom, det var alt andet end hyggeligt, at komme ind i disse snavsede Krostuer, der som Regel var oplyst af en døsigt, øsende Lampe og hvis natlige Beboere kun var en søvning Gaardskarll og en yderst gnaven og vranten Kælder pige. For at raade lidt paa disse kummerlige Forhold, lod jeg mine Tanker glide ud over Øjeblikket og lod mig optage af, hvad der ventede mig i den nærmeste Fremtid, og dette var sikkert ogsaa vel skikket til at overvinde alle Rejsens Besværligheder. Saa naaede vi da endelig Hovedstaden.

Da vi kom ind i Gæstgivergaarden "Tre Hjorter" i Vestergade, tog jeg min Vadsæk paa Nakken for at vandre ud til Højskolen, der laa en halv Mils Vej fra Byen. Jeg vidste den laa nær ved noget der hed Vibens-

hus, men hvor dette var, anede jeg intet om, dog vidste jeg at jeg skulde helt igennem Staden og jeg gav mig trøstigt paa Vandring ind i den store, vildsomme Labyrint. Men dog for at sikre mig, at jeg dog nogenlunde holdt den rigtige Retning, tillod jeg mig af og til at spørge efter "Marienlyst", jeg mente nemlig at dette Navn var mere kendt en "Grundtvigs Højskole" men her kom jeg skam galt afsted. Grundtvigs Højskole hed nemlig ikke Marienlyst, men "Marielyst". Marienlyst er et Badested der ligger ved Strandvejen flere Mile fra København. Det var derfor ikke saa sært, at de jeg spurgte om Vej, saa lidt overraskede paa mig ved Tanken om den lange Vandring, jeg vilde foretage, men selvfølgelig viste Vejen udad efter, videre ud ad Strandvejen. Jeg gik dog trøstigt videre helt ud til Klampenborg, saa begyndte jeg alligevel, at faa en Følelse af, at jeg dog nok var kommet paa gal Vej. Jeg standsede og overvejede Stillingen, det begyndte at blive mindre hyggeligt. Men noget maatte gøres. Jeg skulde jo paa Højskolen, og jeg vilde gerne være der i rette Tid. Lidt henne paa Vejen kom en Herre ridende i Militærdragt - det faar ikke hjælpe, han maa anholdes, og jeg anholdt ham, i al ærbødig Høflighed naturligvis. Manden holdt straks stille, og da jeg forklarede ham, hvor jeg skulde hen, nemlig til Grundtvigs Højskole, blev han saa overmaade venlig og beklagede mig, at jeg var kommen saa fejl Vej. Han tilbød nu at være min Vejviser og med ham fulgte jeg saa et langt Stykke Vej tilbage. Saa viste han mig en Gangsti, der kun var for Gaaende, og ved at følge den sagde Manden, vilde jeg komme til Vibenshus og saa var der kun et lille Stykke hen til Højskolen. Jeg sagde saa Farvel og Tak og gik nu efter hans Anvis-

ning. Jeg var blevet noget træt, men Visheden om, at jeg nu var paa ret Vej, gav mig Kræfter og efter en lille halv Times Vandring var jeg ved "Bommen". Her blev jeg overrasket ved atter at møde min Vejviser, der holdt ganske rolig og ventede paa mig. Han vilde dog ikke ride videre, sagde han, før han var sikker paa jeg kunde slippe vel til Maalet. Han viste mig nu Højskolen, der kun laa fem Minuters Vej borte, derpaa rakte han mig Haanden til Farvel og ønskede mig god Lykke og godt Udbytte af mit Ophold paa Højskolen. Jeg takkede ham saa godt jeg kunde for hans store Venlighed imod mig. Det er velgørende under slige Forhold, at møde Mennesker af denne Slags. Jeg har ofte ærgret mig over, at jeg ikke fik at vide Navnet paa denne brave Mand.

Saa naaede jeg altsaa Højskolen. De fleste Elever var alt ankomne, og man var ifærd med at spise til Middag. Da jeg kom ind i Højskolens Gaard, standsede jeg lidt for at tænke over, hvor jeg nu skulde gaa hen, der var flere Bygninger, og jeg vilde nu helst undgaa at begaa en ny Dumhed. Som jeg der stod kom Lærer Andersen ud og tog imod mig og førte mig ind i Spisestuen, et sært lille firkantet Skur, hvor jeg blev bænket mellem de andre Elever, jeg fik mig forsynet med Middagsmad og kom snart til at føle mig vel tilpas efter den noget anstrengende Rejse. Andersen fulgte mig derefter op paa Værelset, Nummer et, hvor jeg skulde bo, og her traf jeg de to Elever jeg skulde bo sammen med. Den ene af disse var ligesom jeg, fra Præstø Amt, han var en Bagersvend fra selve Præstø, han var en ung køn Fyr, med et stærkt romantisk Skær over sig. Det viste sig ogsaa senere, at han gik med en Digter i Maven, men dette blev dog

aldrig til noget. Min anden Stuefælle var en jysk Malersvend, en kæk, frisk og spillevende Gut. Jeg synes straks godt om disse to Fæller, og dette blev gensidigt, saa vi kom snart paa det rene med, at vi nok skulde faa det godt sammen i Løbet af Vinteren, dette slog ogsaa til.

Samme Eftermiddag holdtes saa Skolens Aabningsmøde. Her var gamle Grundtvig selv med, og han holdt selvfølgelig Hovedtalen. Grundtvigs Taler ved disse Aabningsmøder paa hans egen Højskole, blev der lyttet til fra alle Landets andre Højskoler.

Da der i 1880 var Femogtyveaarsfest paa Marielyst, var Ludvig Schrøder blandt Talerne, og han udtalte da, at man i Grundtvigs Dage var vant til at betragte denne Højskole som den danske Højskoles Festsal, og at de Taler Grundtvig holdt her, var paa en Maade Aabningstaler for alle Højskoler i Landet. Hvad Grundtvig den Dag talte om, kan jeg ikke nu huske, - bedre mindes jeg gamle Gunni Busks Tale om, hvorledes Løven delte Byttet med sine Hjælpere. Endnu talte foruden Grove, Peter Fenger fra Christianshavn, og den ungdommelige Peter Rørdam fra Lyngby. Der blev ved dette Møde talt mange gode Ord og det kunde med fuld Ret siges, at her var godt begyndt.

Efter Mødet gik mine to Fæller og jeg sammen ind til Byen for at købe de Sager, vi skulde bruge paa Skolen.

Saa var jeg nu virkelig kommen paa Højskole. Hvad vilde jeg der monstro? Ja, havde jeg den Gang faaet dette Spørgsmaal, var jeg nok bleven Svar skyldig, ti, jeg vidste jo ikke noget videre om, hvad Højskole egentlig var for noget. Men jeg ventede selvfølgelig noget der, ventede at mødes med

noget usædvanligt, en Slags Aabenbaring fra en højere, skønnere, renere Verden, ja, noget i den Retning var det vel nok, jeg ventede at opleve. Det var i hvertfald næppe Trang til Kundskaber, der stærkest var oppe i mig, skønt jeg naturligvis ogsaa ventede at vinde Udbytte fra denne Side. Og som jeg havde det, tænker jeg ogsaa mine Fæller var stillede - de fleste af dem da. Jeg var derfor stærkt optaget, da Klokken første Gang kaldte os sammen til at møde i Skolestuen, denne var oppe paa første Sal. Skolestuen var rummelig og hyggelig. Et stort, særlig langt Bord fyldte en god Del af Gulvfladen ved begge Sider af dette var Bænke anbragt. Desuden var langs Væggene mindre Borde, der blev brugt naar vi havde Skrivning og andre slige nyttige Ting for.

Den Vinters Skolehold begyndte med henved 30 Karle, dette Antal var meget passende, vi kunde lige bestemt alle faa Plads paa Bænkene omkring det aflangrunde Bord. Ved den ene Ende af dette satte Forstanderen sig paa en Stol og han foreslog nu, at vi til en Begyndelse skulde synge Ingemanns Morgensang: "I Østen stiger Solen op". Derefter meddelte Grove os noget om Skolens daglige Gang og nogle Bestillingsmænd: Kakkelovnspassere, Lampepudser, Postbud o.s.v. udnævntes.

Resten af Timen benyttede Grove til et lille, hyggeligt Foredrag, hvori han udtalte mange gode Ønsker om en god og velsignet Vinter for os allesammen.

Dette at jeg var kommen paa Højskole, var vel nok den største Begivenhed jeg hidtil havde oplevet. Det var for mig fra en Side set, som at blive kastet ind i et af Midtpunkterne for Tidens mange brændende Spørgsmaal og set fra en anden Side var det som at

blive taget bort fra Tidens Uro og Travlhed og bragt til Sæde ved Mindernes historiske Kildevæld. Dertil kom saa at Skolen laa nær ved København, saa vi havde let Adgang til alt det gode der rummes. Der var alle de udmærkede Samlinger af forskellig Art, som vi under god Vejledning blev ført rundt i. Der var "Danske Samfund", hvor der en Gang om Ugen holdtes Møde, her var god Lejlighed til at høre flere af Tidens bedste Ordførere og til at blive kendt med mange brave Mennesker af dem der i Grundtvigianismens Gennembrudstid samledes om de ny Ideers Fane. Og saa var der endelig Vartov Kirke hvor Grundtvig hver Søndag frembar et stille, sanddru og mildt Vidnesbyrd, hvor han ved Altret gik for Borde og hvorfra han paa en egen mægtig og gripende Maade, udtalte Fredlysningen over Menigheden.

Og saa var der Salmesangen i denne Kirke! Ja, denne mægtige brusende Salmesang, hvor det var som "Sjælen af By over Stjernerne for". Aldrig havde jeg hørt Mage! Ved Vennemøderne havde jeg hørt køn og kraftig Sang, men det forslog ikke imod denne; her var, synes jeg, større Samklang og Enhed, stærkere Varme og mere Liv. Det er umuligt at sige hvad der stærkest tog mig ved Gudstjenesten i Vartov, det var sikkert ikke noget enkelt, det var det hele, det var Livet selv der brusede mig i Møde som aldrig før. Jeg følte noget af dette: "her er godt at være". Jeg var ogsaa den Vinter hver Søndag i Kirken saafremt jeg paa nogen Maade kunde komme der.

Skønt vi Elever hentede meget godt i Hovedstaden, saa var dog det daglige Samliv og den daglige Undervisning paa Skolen det, der mest optog os, og dette var ogsaa som det burde være. Forstander Grove, hør-

te vel ikke til de store Aander, der var vel ogsaa dem der regnede ham for en Ubetydelighed, men disse kendte bare ikke Grove, han var virkelig en vel udrustet Mand, og særlig havde han et udmærket Hjerte, og han fyldte i det hele godt den Plads, hvor han stod. Hans Maade at tage os unge paa var saa ægte, jævn og hyggelig, vi fik ogsaa hurtig Tillid til ham, og vi kom efterhaanden til at holde meget af ham. Saaledes gik det da mig og vistnok de fleste, ihvertfald dem der kom ham lidt nærmere.

Groves Hovedfag var Verdenshistorie, og han havde god Evne til at fortælle jævnt og fængslende. Jeg vil ikke paastaa, der var særlig Begejstring over ham, naar han talte, nej, Grove var ingen begejstret Natur, han talte altid roligt og behersket, han havde altid sit Stof godt ordnet og forstod at tage med, hvad der skulde tages med og lade det mindre væsentlige ligge, han var stærkt optaget af sit Emne og hans Foredrag var altid fyldige og klare. Om hans Foredrag over dansk Literatur, Nordiske Myther og hans ikke faa fri Foredrag, gælder det samme. Og fik man saa Grove paa to Mands Haand, da har jeg næppe kendt nogen, der saadan kunde holde en Samtale gaaende. Dette gjalt ogsaa, naar der var flere som deltog i Samtalen.

Grundtvigs Højskole paa Marielyst kom aldrig til at høre til de store Skoler, det største Antal Elever var vistnok 40 Piger, af Karle var der aldrig saa mange. Derfor havde Skolen heller ikke mange Lærere, som Regel var der foruden Forstanderen, kun en Lærer. I mit Hold var Andersen der. Ja, Andersen!, dette lyder maaske lidt ubetydeligt og ukendt, men for Eleverne paa Højskolen i den Tid eksisterede der kun en An-

dersen, her kunde ingen Misforstaaelse finde Sted. Andersen var ikke blot vor flinke og dygtige Lærer, men han var tillige vor gode Ven og Kammerat. Elevernes Forhold til Andersen kan maaske bedst gives i Korthed ved at afskrive en Sang jeg skrev og som blev sunget ved et Gilde der blev holdt i Anledning af Andersens Aarsdag den Vinter:

Ej langt fra Sællands fagre Kyst
ved Øresundets Vande,
vi sidder paa Marielyst
omkring den fyldte Kande.
Vi sidder her paa gammel Vis
og synger til vor Lærers Pris,
hvis Fødselsfest vi fejrer.

Han er for os en fuldtro Ven,
til hvem vi altid skue
med Kærlighed og Tillid hen,
naar her er Skolestue,
han drager os med sig omkring
paa Land og over Bølge,
ad Veje, som gør mange Sving,
vi altid glad ham følge.

Han vundet har vor Kærlighed,
og medens Tider rinde,
hvordan end alt gaar op og ned
bevarer vi hans Minde
i Hjertet som en gylden Skat,
som intet kan fordunkle,
den straaler som i Sommernat,
de klare Stjerner funkle.

En Skaal for vort Selskabs Helt
gid han maa leve længe
og mindes skønt ved Sund og Bælt,
som her paa Skolen ved hans Ord
hans varme Venner blive
og stemmer glade med i Kor,
Hr Andersen han leve.

Da Andersen en Række af Aar havde været Lærer paa Marielyst flyttede han til Vejstrup Højskole, hvor han i en halv Snes Aar ogsaa øvede en god Gerning.

Jeg har aldrig kunnet forstaa, at Styrelsen for Grundtvigs Højskole ikke sørgede for at beholde Andersen. Dette var vistnok en stor Dumhed af disse vise Mænd. Andersen var særlig en betydelig Geograf og har beriget denne Art af vor Literatur værdifulde Bidrag.

Da Andersen havde været en Række Aar i Vejstrup, blev han angrebet af en streng og langvarig Sygdom, der endte hans Dage. Jeg var hos ham faa Dage før han kaldtes bort, og da mente ingen af os at han saa snart skulde være færdig.

Skolen gik nu sin jævne, rolige Gang, den ene Dag lignede den anden dog med den Forskel, som Livet under saadanne Forhold maa føre med sig. Det skete ikke sjældent, at vi havde Fremmede paa Skolen, især var der nogle Rigsdagsmænd, der jævnligen gæstede os, blandt disse var Jens Jørgensen, Borregaard, Ter-mansen, Lars Dinesen, Kristen Larsen o.fl.. Disse Folketingsmænds Besøg blev for mit Vedkommende ikke uden Betydning, ti, jeg havde hidtil slet ikke interesseret mig for Politik, og jeg var ogsaa helt blottet for Sans og Forstaaelse heraf. Sært nok,

da dog Grundlovskampen netop i de Sidste Par Aar havde sat Sindene stærkt i Røre, og den ny Grundlov var lavet for kun faa Maaneder siden. Men saaledes var det nu!

Jeg tænker mig at denne fuldstændige Mangel paa politisk Sans hos mig hænger sammen med, at jeg først for kort Tid siden havde begyndt at faa nogen Interesse for det folkelige og fædrelandske. Det var Krigen 1864 og Pastor Leths Taler i den Tid, der gav mig Syn og Sans for dette, men jeg var vist endnu for aandelig til at kunde lade mig optage af noget saa prosaisk, som jeg mente Politik var. Her blev jeg virkelig hjulpet noget tilrette ved de brave Rigsdagsmænds Besøg paa Skolen. Noget betød det ogsaa, at jeg i Løbet af Vinteren nogle Gange overværede Forhandlingerne i Folketinget.

Nu er det meget almindeligt paa Højskolerne, at Eleverne selv laver et Blad, der saa bliver læst op en bestemt Aften om Ugen. Saavidt var man endnu den Gang ikke naaet frem, ihvertfald ikke paa Marielyst. Men vi havde et Møde hver Onsdag Aften efter Skoletid, og her var Eleverne de talende. Jeg tror dog nok, disse Møder begyndte først efter Juleferien, det var Lærerne der ønskede disse Møder, de mente vel, vi kunde have godt af at faa nogen Øvelse i at bruge Munden "til andet end at spise". Til at holde et indledende Foredrag ved det første Møde blev jeg valgt, eller rettere, det blev mig paalagt af Forstanderen, og her hjalp ingen kære Mor - jeg maatte frem, hvor nødvendig jeg end vilde.

Der skulde forhandles om Friskolesagen, dette Spørgsmaal var i den Tid stærkt oppe, og nu maatte jeg som vordende Friskolelærer bære Sagen frem.

Forresten maa jeg meddele her, at begge mine Stuefæller ogsaa var vordende Friskolelærere.

Disse Aftenmøder gik meget fornøjeligt. Baade Grove og Andersen var altid tilstede og hjalp os godt tilrette, der blev selvfølgelig vrøvlet, ganske ærligt - men hvad, vi var jo unge Mennesker.

Ja, det var en udmærket Vinter vi havde paa Marielyst. Tiden gik bare alt for hurtig, men dette er jo ogsaa den almindelige Klage blandt Højskoleelever, men dette er et godt Tegn, ti, det betyder de er glade ved Opholdet der.

Til mine Oplevelser paa Højskolen hører ogsaa dette, at jeg for første Gang kom ud i Grundtvigs Hjem. Det var en Aften efter endt Skoletid, vi sad i Skolestuen, at Grove kom ind og spurgte, om der ikke var et Par af Eleverne, der havde Lyst til at gaa hos Grundtvig med et Par Bøger. Den ene af mine Stuefæller og jeg meldte os straks til, og vi kom hurtigt afsted og fandt ogsaa rigtig Vejen ud til Gl. Kongevej hvor Grundtvig den Gang boede. Vi var begge meget optaget af, hvorledes dette vilde spænde af. Vi vilde jo gerne ind til selve Grundtvig, hvis dette kunde lade sig gøre.

Hvorledes det gik til at vi først kom ind i Køkkenet, ved jeg ikke, men saaledes blev det nu. I Køkkenet stod Fru Grundtvig, hende kendte vi, og hun kunde ogsaa nok se, at vi var ude fra Højskolen. Hun kom straks hen og saa spørgende paa os, og vi var jo saa nødt til at røgte vores Ærinde til hende, hun modtog Bøgerne, vi var jo ikke rigtig fornøjet med det Resultat og blev derfor staaende et Øjeblik. Fruen vendte sig atter til os og spurgte om vi ikke havde Lyst til at hilse paa Grundtvig. Jo, Tak, sagde vi,

og hun bad os saa følge efter hende og om vi vilde gaa stille. Efter at have passeret et Par mindre Rum, aabnede hun en Dør og gentog sin Opfordring om at gaa stille igennem dette Værelse. Vi blev i høj Grad overraskede, da vi kom ind i dette Værelse. Det var Grundtvigs eget Værelse. Mange og store Boghylder fyldte næsten hele Stuen. Paa Bordet stod en tændt Lampe, men den var skruet ned, saa der var et underligt dæmpet Lys over det hele. I Sofaen laa Grundtvig selv i den kendte Fløjlskappe, med lukkede Øjne og med et Tæppe over sig. Alt dette overraskede os, ti, det hele kom jo saa uventet, men Fru Grundtvig har vel ment, at vi ogsaa nok vilde se hendes Mand under slige Forhold.

Fra dette Værelse kom vi saa ind i Dagligstuen, og lidt efter spiste vi til Aften, og alt gik meget jævnt og hyggeligt til. Da vi var færdig med Aftensmaden gik Fruen, men kort efter kom hun tilbage og sagde til os to, at dersom vi nu havde Lyst til at hilse paa, saa kunde det ske nu. Vi fulgte hende saa atter ind i Grundtvigs Stue. Lampen var nu skruet op, saa nu kunde vi rigtig se det hele.

Grundtvig sad i Sofaen, nøjagtig som vi kender ham fra Marstrands Billede, han dampede ivrigt af en gammeldags Sølvpipe med røde Lidser og Kvaster ved. Det gjorde et stort Indtryk, at se denne Stormand der mellem sine mange Bøger. Han var aabenbart i godt Humør, og han vinkede os nærmere hen til sig. Det følger jo af sig selv, at vi to unge ikke havde meget at sige i hans Nærhed, men alene dette at være i Stue sammen med ham optog os. Jørgen Frederiksen var den modigste af os og Grundtvig rakte ham Haanden og spurgte hvor han var fra og hvilke Pla-

ner han havde for Fremtiden, og da Frederiksen meddelte, at han tænkte paa at blive Friskolelærer, udtalte den gamle sin Glæde og sit Haab til den lille danske Friskole og ønskede Frederiksen god Lykke til Gerningen. Saa kom Turen til mig. Jeg husker godt, at det var med underlige Følelser jeg traadte hen til Grundtvig og gav ham Haanden. Han gentog de samme Spørgsmaal til mig og føjede til: "Hvor skal De begynde Deres Virksomhed," og da jeg her til svarede, at jeg skulde ned til Sydsælland, til en By der hed Ulse, da gik der paa en Gang, et livligt Smil over hans Ansigt. "Ulse", udbrød han, "nej, se skal De til Ulse" og han føjede til, "I Ulse Kirke har jeg i min Ungdom ofte præket og i Aaret 1818 holdt jeg Bryllup i Ulse-Olstrup Præstegaard! Herpaa kunde jeg svare, at dette havde Pastor Leth vist mig i Kirkebogen. Grundtvig blev ved denne Samtale meget livlig og spurgte om mange Ting ude fra den Kant af Sælland. Til Slutning ønskede han mig god Lykke til min Friskolegerning i Ulse.

Baade Frederiksen og jeg var meget glade over, at vi havde faaet Lov til at gæste gamle Grundtvig i hans Hjem. Det kan saamænd gerne være, at vi var en smule vigtige herover, men om saa var, var dette vel meget undskyldeligt.

V

Ham skal vi ha' en Friskolelærer af! Saaledes var det, Pastor Leth sagde til Grove hin Aften i Orup Friskole. Og i denne Anledning var der ogsaa fra Groves Side gjort Skridt til at faa mig anbragt for en Del af Sommeren hos Friskolelærer Jens Hansen i Broby ved Sorø, for at jeg paa praktisk Maade, kunde blive

ført ind i disse Forhold. Men det var jo stadig de Penge, det kneb med. Dog blev ogsaa her, vist nok ved gode Venners Hjælp - dette husker jeg ikke nu - Sagerne ordnet saaledes, at jeg lige efter Pinse kunde rejse til Broby.

Jens Hansen kendte jeg lidt, jeg havde flere Gange været sammen med ham baade i Orup og i Alslev, og ligesaa om Vinteren paa Marielyst. I Pinsen var Jens Hansen i Besøg i Orup, og det var saa i forvejen aftalt, at jeg skulde komme dertil og følges med ham hjem. Lars Kristiansens Søn, Jens, kørte os et godt Stykke paa Vej, men der var alligevel langt frem, og jeg husker godt, at jeg var dødtræt, da jeg naaede Broby, og at det var velgørende at lade sig falde i en god, blød Seng, hvor jeg hvilede ud til langt op ad Formiddagen den næste Dag. Broby er en lille Landsby, der ligger nær ved Susaaen, inde mellem store Skove, den ligger rigtig kønt og hyggeligt, og Befolkningen er vist ogsaa skikkelige og gode Mennesker, men de tynges vist ikke af nogensomhelst aandelige Interesser. Det har ogsaa derfor været mig en Gaade, at Jens Hansen har kunnet holde en Friskole gaaende, endogsaa med et anseligt Børnertil, hvor der er saa liden Forstaaelse af denne Sag.

Reglen er jo ellers denne, at hvor en Friskole skal kunde trives, maa der være i det mindste nogle enkelte der baade har indre og ydre Betingelser for at gavne denne, en Del andre vil da følge med, fordi de har en Følelse af, at en saadan Skole er den bedste, og den er deres egen Skole. Lad nu ogsaa være, at Friskolelæreren, i dette Tilfælde, Jens Hansen, er en saa betydelig og ejendommelig Person-

lighed, at han selv kan bære det hele og ikke trænger til den Støtte, disse gode Hjem vilde kunde yde, saa er dette for mig ingen Løsning paa Gaaden, denne bliver tværtimod, synes mig, bare mere dunkel. Og staar en betydelig Mand paa samme Plads og Gerning i henved et halvt Hundrede Aar, saa synes man, at denne Virksomhed dog maatte have sat en lille Smule Spor, og man undres alligevel, naar slet intet kendes. Denne Gaade maa jeg lade staa hen!

Jens Hansen er ganske rigtig en ejendommelig og betydelig Mand. Da jeg blev optaget i hans Hus, var han omkring ved de fyrre, han var den Gang ikke gift - dette blev han dog i November Maaned samme Aar, men hans gamle Moder levede, og det hed sig vel, at hun styrede Huset for ham, men Forholdet var jo da dette, at Jens Hansen selv styrede og holdt sit Hus i Orden og det er sikkert, at dette gjorde han som den bedste. Hele Huset og Haven med, var altid i den skønneste Orden. Gulvene i Stuerne var altid saa skinnende hvide, som var de nyskurede og saaledes var alt i hans Hjem. Ogsaa Kaffe, Te og alle mulige Retter Mad lavede han selv, dækkede ogsaa selv Bord og han gjorde det hele saa nydeligt, og med en saadan Færdighed, at man skulde tro, han aldrig havde befattet sig med andet.

Hans Moder hjalp naturligvis til, men hun var jo nu en gammel Kone, der ikke magtede meget. Ja, Ane Hans Hansen var gammel, men trods sine snart fire Snese, var hun endnu kvik og livlig, ja, hun var i det hele en mærkelig gammel Kone, en af den Slags man nu forgæves søger efter. Hun var i høj Grad fortrolig med gamle Folkeviser og Eventyr, sligt havde hun arvet fra sin Moder. Ja, saaledes er vort folke-

lige Guld fra Tredserne forplantet og plejet fra Slægt til Slægt. Jeg hørte da enkelte Gange gamle Ane synge Folkeviser, dette var hyggeligt, der var Poesi i hendes Sang. Og naar jeg, hvad ogsaa skete, hørte hende tale med Børnene i Skolen, ja, da forstod jeg, hvorfra Jens Hansen havde faaet sine ypperlige Evner til at fængsle de smaa ved sin Fortælling. Det var Arven fra Moderen, der gjorde Jens Hansen til saa dygtig en Lærer som han var.

Nu skulde det altsaa prøves, om der stak noget af en Skolemester i Undertegnede. Jeg hørte daglig paa Jens Hansens Undervisning, prøvede ogsaa selv at fortælle et og andet og tog Del i alt, hvad der foregik paa Skolen. Jeg opdagede ogsaa snart, at jeg havde god Lyst til Gerningen og Jens Hansen gav mig Attest paa, at jeg havde gode Evner, baade til at undervise og til at vinde Børnene.

Foruden mig var i denne Sommer hos Jens Hansen, mine to Stuefæller Viggie Weiss og Jørgen Frederiksen. Disse to skulde ogsaa her forberedes til at blive Friskolelærere. Inde paa Højskolen gik vi altid under Navnet "Trekløveret" og det var vist det samme her. Der var sandelig Ungdom i Broby Friskole den Sommer. Mange Spørgsmaal drøftedes og adskillige Løjer blev øvet, ti, ogsaa Jens Hansen var en livlig og munter Natur. Det var i det hele taget en dejlig Sommer.

Broby ligger kun en Mil fra Sorø, saa jeg fik god Lejlighed til, flere Gange, at gæste denne skønne poetisk-historiske Idyl med de store og skønne Minder. I den dejlige Sorø Kirke oplevede jeg blandt andet, at jeg første Gang fik høre min gamle ven, Præsten Vilh. Beck.

I Aaret 1892 vilde Jens Hansens Venner glæde ham med at samles med ham til en lille Festlighed i Broby Friskole og med det samme forære ham en lille Pen-gegave. Jeg blev i den Anledning af Grove, bedt om at skrive en Sang. Dette Rimeri synes mig giver et godt Billede af Jens Hansen og hans Gerning, skiver jeg det af her:

Naar Mindet rejser sig i vort Bryst
og hvisker mildt om de kendte Steder
som vi har gæstet saa tit med Lyst
og hvor vi fandt vore Glæder.

Da vil for mange vist dukke frem
det lille Broby ved Sorø Skove
hvor trygt vi sad i et fredlyst Hjem
med Pust fra Friskhedens Vove.

Ja, alle vi som fandt Vejen did
at vies ind til vor Skolegerning
med Tak vi mindes den skønne Tid
da for os rullede Guldterning.

Ti, der var lifligt at sidde naar
Jens Hansen talte med Barnevennen
om Danmarks Saga i svunden Tid
og om Gudfader i Himlen.

Og ligesaa, naar til anden Tid
han Barnets Evner tog fat at prøve,
da var det vakkert at se den Flid
hvormed de smaa sig mon øve.

Ja, der er mange der vidne vil,
at alt det bedste som nu dem fylder,
det har Jens Hansen vist vejen til
og derfor Tak de ham skylder.

Ja, Tak for Jævnheden i Din Færd
og Tak for Trofasthed i dit Virke,
som hentede Varme og Straaleskær
fra Livets Sol i Guds Kirke.

Og han som hidtil gav gode Kaar
fremdeles signe Dig i Din Gerning
saa det maa kendes mens Tiden gaar,
at for Dig ruller Guldterning.

Jeg var ikke med ved denne Festlighed i Broby Friskole, men jeg ved at baade Indsamlingen og Festen var meget vellykket.

Til mine Oplevelser i Broby Friskole den Sommer hørte ogsaa dette, at jeg blev kendt med en Del brave Mennesker ude i Pedersborg og Fuldbj. Det var en hyggelig lille Grundtvigsk Vennekreds, der stod i livlig Forbindelse med Højskolen paa Marielyst. Grove kom jævnlig og holdt Foredrag for disse Folk, og han opholdt sig da gerne nogle Dage i Broby Friskole. Men den egentlige Ordfører i denne Vennekreds var Jens Hansen, og han værnede den ogsaa med stor Omhu - ja, med al for stor Omhu, tykkes mig nok, ti, han taalte ikke godt, at disse Mennesker drak af andre aandelige Kilder end den han anerkendte og viste Vej til. Dette aandelige Formynderskab kunde dog i Længden ikke opretholdes. Forstander Trier fra Vallekilde Højskole fik nemlig ogsaa Forbindelse med Sorø-Egnen og

med den nævnte Kreds, og flere af de unge blev grebne af hans stærke og varme Ord og fik Lyst til at gæste hans Højskole.

Det kneb vistnok ikke saa lidt for Jens Hansen at finde sig tilrette under disse Forhold, men her var ikke andet at gøre end bøje sig for Tidens Krav og Strømning. Det er forresten mærkeligt med Jens Hansen, ti, skønt han virkelig er en jævn, folkelig og frisindet Natur, har han altid havt en latterlig Lyst til at mænge sig i Skøderne paa "de store", jeg har derfor aldrig brudt mig om at være i Stue sammen med ham naar der er Præster tilstede, ti, da kan han ikke se Smaafolk, og han er endnu trods de 77 Aar lige komisk i den Henseende.

Det er nu et Par Aar siden Jens Hansen tog Afsked med sin Skolegerning, og han lever nu et stille Liv med sin Hustru i deres hyggelige Hjem i Broby. Vi ser ham af og til ved Møderne her paa Højskolen - Sorø Højskole, som han i mange Aar slet ikke vilde anerkende, men som han dog vist nu er ret vel tilfreds med. Jeg gæster ham ogsaa sommetider i hans Hjem, og jeg er altid glad ved at sidde sammen med ham der.

Da jeg i Sommeren 1867 færdedes her i Sorøegnen, anede jeg mindst, at jeg henved 30 Aar senere atter skulde rejse mit Telt her paa samme Egn, men under andre Forhold.

Ja, Tiderne de skifter!

VI

Ja, nu skulde det altsaa prøves, om jeg kunde magte selv at overtage og styre en lille Friskole.

Ti, et er jo at gaa nede i Broby Friskole og hjælpe lidt til der, noget andet var selv at skulde overtage og styre det hele. Grove havde ganske vist givet mig Attest for, at jeg godt kunde, det samme havde ogsaa Jens Hansen givet mig. Men det var alligevel med mange Betæneligheder og Bekymringer, jeg nu gik til denne Gerning.

Min Forberedelse havde jo været baade kort og yderst mangelfuld. Mine to nævnte Stuefæller som ogsaa vilde være Friskolelærere, skulde jo paa Højskolen en Vinter til, og jeg følte, at dette burde jeg ogsaa været. Men som Forholdene havde føjet sig kunde herom slet ikke være Tale. Da jeg herom udtalte mine Bekymringer for Pastor Leth, svarede han: "Tag De kun trøstigt fat i Guds Navn, det skal nok gaa godt." Og hermed gav jeg saa baade mig selv og den Sag jeg gerne vilde tjene "Gud i Vold" og tog saa fat.

I det sidste Aars Tid havde der i Sydsælland været nogen Stemning for, at faa en Højskole rejst i Præstø Amt. Dette Røre tog Fart, og man mente at Højskolen kunde aabnes til November 1867. Som Forstander var valgt Joh. Skrøder og han havde alt antaget to Medhjælpere, en Dyrlæge Petersen og den senere velkendte J. Poulsen, Vemtrup, der nu sidder som Lærer oppe i Krejberg Skole i Salling.

Der var endnu ingen Højskolebygning rejst, dette kunde først ske til næste Sommer.

Hos en Gaardejer Niels Larsen i Olstrup havde man lejet Plads og i disse noget snævre Lokaler aabnedes saa Højskolen den 3. November 1876. Foruden Forstanderen og de to andre Lærere, talte ogsaa Præsterne Leth, Brandt samt gamle Niels

Jensen fra Stenstrup ved Aabningsmødet.

Dette var en Begivenhed i Sydsælland!

Allerede et halvt Aar forinden havde nævnte J. Poulsen nedlagt sit Embede i Ribe, hvor han havde været Lærer i nogen Tid. Samme Poulsen var forøvrigt en sær Skikkelse. Særlig var hans Ydre i høj Grad uappetitligt, ikke blot var hans Paaklædning lidet tiltalende, men hans hele Maade, ydre Maade at te sig paa grænsede op til Griseri. Jeg tror nok han mente herved at komme det "folkelige" Ideal nærmest. Han var en varm Beundrer og Tilhænger af Kristen Kold, der jo som bekendt ogsaa i sin ydre Maade at være paa, var en sær og ejendommelig Mand. I Kolds ydre maade at være paa, gjorde at han fik en Del Efterlignere. Det er jo let paa den Maade at blive stor. Poulsen var ellers, med alle sine Særheder en Mand med store Evner, men hans sære, kantede og utiltalende Maade at være paa, har hindret disse Evner i at komme i Anvendelse. - Dels for at blive noget kendt i Sydsælland og del for at have noget at bestille i den Sommer, begyndte Poulsen en Friskole i Olstrup, og der skulde jeg saa løse ham af, naar Højskolen begyndte til November. Alle ved, mens jeg var Elev paa Grundtvigs Højskole, var det Pastor Leths Mening, at jeg skulde være Friskolelærer i Ulse Sogn.

Midt i Oktober Maaned 1867 begyndte jeg saa min Friskolegerning i Ulse-Olstrup under yderst tarvelige Forhold. Ved Siden af Kr. Nielsens Gaard laa et Hus - Resten af Kr. Nielsens gamle Stuehus - hvor Skolen foreløbig fik Plads. Samme Hus var i alle Maader saa daarligt som et Hus, der skal tjene som Læ for Mennesker, kan taale at være.

En Ting var dog som var godt, - vi manglede aldrig frisk Luft - snarere tværtimod, vi fik for rigeligt heraf, fordi baade Vægge, Dør og Vinduer gav rigelig Plads for Strømninger udefra, men vanskelig var det at holde Varmen. Men trods slige Mangler og Ubehageligheder, (Rotterne holdt om Natten livligt Hus hos mig, saa jeg havde altid Selskab) begyndte jeg Skolen med godt Mod. Jeg blev godt modtaget baade af Børnene og Forældrene og det var en fortræffelig Flok Rollinger jeg havde i Skolen. Naar jeg nu efter saa mange Aars Forløb tænker tilbage paa den Tid, tykkes det mig at være noget af det skønneste jeg har oplevet.

En Del Aar efter at jeg havde forladt Sydsælland og sad som Lærer paa Hjørlunde Højskole, døde en af mine flinke Elever fra min Friskoletid i Olstrup. Ved Meddelelsen om dette Dødsfald, traadte Minderne fra hin Tid levende frem for mig og jeg skrev da nedenstaaende Rimeri, der gør et sandt og godt Billede fra Den Tid:

En lille Mindekrans.

Naar nu jeg lader min Tanke gaa
en sejsten, sytten Aars Tid tilbage
did hvor jeg sad i en Kreds af smaa
og havde kronede Dage.

Da stiger Minder fra Tidens Strøm
saa lyse, dejlige og saa klare,
og skønt det synes nu som en Drøm,
det skal dog vinde og vare.

Vi sad i Stuen saa mørk og lav
igennem Væggen sig Blæsten trængte
og Døren stiller et Bøjningskrav
mens skævt paa Stolpen den hængte.

Ja, alt det Ydre var grumme smaat
dog var der lifligt og godt at være,
vi sad saa hjemligt, saa rart og godt,
hvor var de Rollinger mig kære.

Jeg ser dem alle i denne Stund
jeg hører grandt deres Barnestemmer
jeg skuer Smilet om deres Mund,
de Dage jeg aldrig glemmer.

Der var Sofie, ja, ikke sandt,
hvor kunde Lunet fra hende spille,
og saa igen, jeg det mindes grandt
hvor sad hun lyttende stille.

Og naar hun sang af sit fulde Bryst
da var der Liv i vor fælles Kvæde
ti, Sangen særlig var hendes Lyst,
i den hun havde sin Glæde.

Hun voksen blev, i det stille Hjem,
hun gjorde alt for at sprede hygge,
men alt som Dagene der skred frem,
da blegned og hendes Lykke.

Paa hendes Skuldre faldt Korset tungt
det trykker haardt paa den ranke Stamme,
men hvad i hende var evigt ungt,
fik Rejsningkraft med det samme.

Ja, Ordet som giver Hjertet Fred
som er et Skjold imod alle Pile
det fandt hos hende det gode Sted
i Tro paa det fandt hun Hvile.

Farvel Sofie! En lille Krans
jeg flettet har af de smaa Kærminder.
Hos mig dit Minde vil staa i Glans
mens meget kommer og svinder.

Vinteren 1867-68 var en historisk Tid for Ulse Sogn. Der var jo endnu ikke mange Højskoler i Landet, og dette at man her havde en saadan Indretning, det ligesom tvang denne stille, rolige, noget gammeldags Befolkning til at lade Tankerne gaa et lille Stykke ud over de sædvanlige, dagligdags snævre Grænser. Alene dette, at en Flok unge Mennesker fra Landets forskellige Egne flokkedes her og blev indkvarteret hos Byens Gaardmænd, var meget usædvanligt. Højskolen havde nemlig ikke under de smaa og snævre Forhold, Soveplads til Eleverne. Disse unge Knægte bragte ikke bare Uro, men ogsaa hver paa sin Vis, Ungdomsfriskhed og Frejdighed til Huse. Det var som et højere Aandepust gik hen over det rolige Sogn. Rundt i Gaardene var ofte livlig Sang og Munterhed, ogsaa Spørgsmaal, der gik ud over det sædvanlige, drøftedes. Hertil kom saa de ugentlige Møder paa Højskolen, hvor baade unge og gamle samledes for at høre Foredrag, ikke blot af Skolens Lærere, men ogsaa af fremmede Ordførere der ofte gæstede den ny Højskole. Blandt andet holdt Pastor Leth, ved disse Møder en Række kirke-historiske Foredrag, hvortil der samledes mange Tilhørere. Det kneb altid med Plads til de

mange, men det gik dog.

Hvad der endvidere den Vinter optog manges Sind, det var Højskolens Fremtid med Hensyn til at faa eget Hus, ti, i Niels Larsens Gaard kunde Skolen af mange Grunde ikke fortsættes. Olstrup med nærmeste Omegn vilde gerne beholde Skolen, men dette var nu ikke saa lige en Sag. Der var nemlig ogsaa andre Steder man gerne vilde have Højskolen rejst. Det gjalt jo særlig om at faa den lagt saa heldigt som muligt, helst midt i Amtet. Men i saa Tilfælde var Olstrup ikke den rette Plads. Den stærkeste Grund til at saa mange holdt paa Ulse-Eggen, var at der boede Pastor Leth, og man mente, at han vilde være en udmærket Hjælp og Støtte for Skolen, men - her var saa mange "mennesker" og det endte da saa med at Olstrup blev opgivet og Brøderup valgt.

Der var vistnok for mange der vilde snakke med om, hvor Højskolen skulde rejses, og det kan saamænd gerne være det var mundet ud i det bare intet, hvis ikke den bekendte og betydelige Bondemand, Jens Olsen i Sjolte, havde grebet kraftigt ind i Forholdene og ved sin resolute Maade, at tage Sagerne paa, fik Vrøvlet slaaet ned, og der skredes til Handling. Det viste sig ogsaa snart her, at Jens Olsen var den rette Mand. Dette havde forresten ofte vist sig tidligere. Jens Olsen var den Lægmand i Sydsølland, der havde baade den bedste Forstaaelse af og det varmeste Hjerte for Højskolesagen, og da han tillige var den, der havde den største Offervillighed, fandt man det i sin gode Orden, at Skolen blev lagt i hans Egn. Jens Olsen var alt den Gang kendt som en brav og dygtig Mand. Han var tidlig Foregangsmand for Tidens ny Forsøg i Landbruget og paa andre Omraader, men han var

tillige en aandelig vaagen Mand. Han hørte oprindeligt hjemme i de gudelige Forsamlinger, men blev stærkt optaget af den grundtvigske Bevægelse, særlig da denne varmt og kraftigt blev baaret frem ved Præsten C.J.Brandt, der i 1860 blev Præst i Rønnebæk. Jens Olsens Hjem var i mange Aar et Midtpunkt for det aandelige Røre i Sydsølland, der holdtes mange gode og store Møder og særlig var den 16. Juli, Jens Olsens Bryllupsdag, blevet fastslaaet som fast Mødedag i Sjolte. Da samledes Hundreder fra vide Egne der og paa den Dag var i flere Aar, Præsterne Brandt og Leth, Hovedordførerne. Dog havde ogsaa adskillige andre et godt Ord at give med i Vennelaget.

Under disse ydre og indre bevægede Forhold, kom Friskolen i Olstrup frem. Den var som sagt yderst tarvelig i sin Fremtræden, men den vakte alligevel nogen Opmærksomhed, ti, ogsaa den Sag var ukendt paa den Egn. Foruden Børneskolen, holdt jeg ogsaa Aftenskole, og jeg havde virkelig megen Glæde af begge Dele. Naar jeg nu ser tilbage paa den Tid og paa disse Forhold, da undres jeg over, at dette kunde gaa, ti, jeg manglede jo næsten alle Betingelser for at holde Skole, særlig var jeg forskrækkelig tynd med Hensyn til Kundskaber. - Den Gang kunde sligt gaa, - nu vilde det være umuligt.

Nu ved snart alle - de burde ihvertfald vide det - at den danske Højskole, saavel som den fri Børneskoles Ide er undfangen og født af N.F.S.Grundtvig. Det var i hans Sjel disse ny Skoletanker dukkede frem, og han slog stærkt til Lyd for disse, og Tankerne blev af mange taget op til Overvejelse. Den Mand der stærkest blev grebet af Grundtvigs Skole-

tanker, var Kristen M.Kold, det blev derfor ogsaa ham der først prøvede at udføre disse ny Ideer i det praktiske Liv og dette gjorde Kold paa saa ægte, jævn og folkelig Vis, at den ny Skole snart kom til at staa som en betydelig Kendsgerning. Kold er derfor ogsaa med fuld Ret blevet kaldt Faderen til den danske Friskole.

Dersom man vil gøre en Sammenligning mellem vor Almueskole som denne var i Midten af det 19.Hundredaar og som den nu er i Aaret 1903, da vil der vise sig at være gevaldig Forskel. Nu er vort Skolevæsen, fra et Kundskabsstade betragtet, af mange blevet erklæret for noget ganske udmærket, men den Gang var det i høj Grad sølle - de fleste Steder da. Det er derfor let forstaaligt at Forældre med vaagen aandelig Sans og med bevidst Ansvar over for deres Børns aandelige Opdragelse, maatte se sig om efter en anden Skole og saaledes kom ganske naturlig Friskolen frem. Skønt Friskoletanken slet ikke havde noget med den offentlige Skole at gøre, men er noget aldeles privat, saa førte dog Forholdene mange Steder til, at Friskolen og den gamle Skole kom til at staa, ikke blot som Modstandere - dette maatte de efter deres hele Anlæg være - men som Fjender, hvad de slet ikke behøvede at være. I Tiden er nu ogsaa dette Forhold ændret meget.

Med Hensyn hertil dannede Skoleforholdene i Ulse Sogn en hæderlig Undtagelse, ti, her var ikke noget Fjendskab mellem de to Skoler, tværtimod, Skolelærer Nielsen og jeg, der alt i forvejen kendte lidt til hinanden blev, da vi kom hinanden nærmere, rigtig gode Venner. Ja, jeg er lige ved at sige, at han næsten blev en af Friskolens bedste Støtter.

Da jeg kom til Egnen var Nielsen for anden Gang Enkemand, men han blev nogen Tid efter forlovet med Frøken Hejlmann, Husjomfru paa Ulsegaarden, og snart efter førte han for tredie Gang en Hustru til sit Hjem.

Havde Nielsens Hjem været aabent mens han var Enkemand, saa blev dette ikke mindre Tilfældet efter at Grethe var bleven Husmoder her. Man følte sig altid hjemme i Ulse Skole og dette gjaldt ikke blot os som daglig gik ind og ud der, det samme følte ogsaa de, der kun kom der enkelte Gange. Der er næppe noget Sted jeg er kommet saa ofte som der. Tit var jeg der sammen med flere, men mangfoldige Gange var jeg der alene. Altid var der godt og fornøjeligt at være, hvad enten Tiden gik med Samtaler eller Læsning af et eller andet, eller hvad særlig en Vinter blev drevet meget - ved at spille "Fransfus". Spillet gjaldt altid Fastelavnsboller, og da denne Højtid kom, havde vi vistnok et helt Læs Boller. Saavidt jeg husker havde jeg ydet det største Bidrag hertil. Jeg taber altid naar jeg spiller Kort.

Nielsen er Jyde. Han havde i sin Ungdom lært baade lidt Snedkeri og Handel. Og skønt han nu er noget over de Halvfjerds sysler han dog med begge Dele, han fører Bøgerne for Sønnen, Villads Nielsen, der har en betydelig Manufakturforretning i Roskilde. Han har ogsaa i mange Aar været en ivrig Husflidsmand. Hvert Aar har han et Par Hold Elever, som han underviser i denne ædle Kunst. Det er "Dansk Husflidselskab" der lader disse Kursus afholde og Nielsen er et af dette Selskabs dygtigste Lærere. Jeg har forresten altid havt en Følelse af, at Nielsen var bedst paa sin Plads, naar han kunde undervise

voksne Mennesker, baade naar det gjaldt Haandens eller Aandens Forhold. Hermed skal ikke være sagt noget til hans Forklejnelse som Børnelærer, ti, jeg ved, at han ogsaa her har øvet en velsignet Gerning. Da Nielsen for nogle Aar siden tog Afsked fra sin Skole, byggede han sig et smukt og solidt Hus bagved Skolens Have og der sidder han nu med sin Grethe - ja, der sidder de som et agtet og afholdt Par i en Kreds af gode Mennesker, der næsten alle har gaaet i Skole hos Nielsen. Jævnligt gæstes dette venlige og hyggelige Hjem af Ungdom. Der er jo ialt tolv Søsken og adskillige af disse har alt i flere Aar kunnet medbringe Repræsentanter for næste Slægtled.

VII

Saavidt kom jeg med mine Optegnelser for tre Aar siden, siden da har jeg intet skrevet. Nu skriver vi, April 1903 og jeg har faaet Lyst til at fortsætte, saa faar vi se, hvad der kan naas.

Et Aars Tid efter at jeg havde begyndt Friskolen i Olstrup, skulde de nede i Orup have en ny Lærer til deres Friskole og det blev den før nævnte Viggo Weiss der her blev Manden. Orup ligger jo kun et Par smaa Mil fra Ulse og jeg gæstede ofte Orup Friskole, saa meget mere som en Del Familier dernede fra var Sognebaandsløse til Pastor Leth. Jeg skal ikke her sige noget om samme Viggo, men hans Ophold i Orup blev kun kort, dog langt nok til et Stykke tragikomisk Historie. Han blev forlovet, dette gik i Stykker, han blev kort efter forlovet igen og alle Forberedelser til Brylluppet kom istand - og saa

ja, saa blev Viggo paa en Gang stædig og vilde ikke giftes. Dette vakte selvfølgelig stor Staahej baade her og der. Jeg var indbudt til Brylluppet og Pastor Leth der skulde vie Parret, blev rasende over alt det Vrøvleri. I Orup fremkaldte dette stærkt Røre. Hvad skulde de gøre? Ja, efter en Del Overvejelser, enedes man om, at Viggo Weiss helst maatte forlade Skolen. Viggo blev senere Købmand, hertil duede han med sine stærkt romantiske Anlæg, slet ikke og dette endte ogsaa med en Fallit. Han var imidlertid bleven gift, der kom en hel Del Børn, og nu har han i flere Aar rejst Sælland rundt og solgt nogle tarvelige Billeder. Han færdes ofte her i Sorø-Eggen og jeg har undret mig over, at han aldrig har besøgt mig, jeg gad dog ellers gerne en Gang se ham og høre lidt om, hvorledes han nu ser paa Tilværelsen.

Dette var det ene af Bladene paa "Trekloveren", den anden, Jørgen Frederiksen, blev heller ikke saa længe ved Friskolen, han gik til Jernbanevæsenet og er nu Stationsforstander i Jylland. Saa underligt kan Vejene gaa.

Ulse Sogn er Nabo til Dalby, mit Fødesogn, saa det var saaledes nær ved min Hjemegn, jeg begyndte min Friskolegerning. Fra Ulse Bakke kunde jeg tydelig se Dalby Kirke. I denne Kirke var jeg døbt, og i Dalby Skole gik jeg som Dreng for at samle Visdom. I Sognet levede endnu min Moder og hun gæstede mig ofte i Olstrup.

I Aaret 1862, tror jeg nok det var, var der kommet en Købmand Lindhard til Dalby. Dette var en Begivenhed, ti, der var den Gang kun faa Købmænd paa Landet. Der var ingen Handelsmænd nærmere end i Fak-

se, og hertil havde vi en god Mil. Nu er det anderledes allevegne, i Dalby Sogn er der vist nok nu ikke mindre end syv Købmandsforretninger.

Samme Købmand Lindhard var en Skolelærersøn fra Højberg oppe ved Viborg, han havde lært Handelen hos en Onkel i Roskilde, var derefter Handelsbetjent i Holbæk og Køge og lejede saa Plads til sin egen Forretning hos Slagter Hansen i Dalby, med hvis Datter, Amalie han senere blev Gift. Det var et godt Hjem, dette Par rejste i Dalby. Det kendtes snart, at her raadede den bedste Aand og her aabnedes Døre og Hjerter for Tidens bedste aandelige Strømninger. Baade Lindhard og hans Hustru kom til at høre til Pastor Leths bedste Venner, og de var ogsaa hans stadige Tilhørere om Søndagen. De var begge begavede, især havde Fru Lindhard glimrende Evner. Disse fik hun ogsaa senere god Brug for, ti, de mange Børn, der var ialt otte, blev alle undervist af deres Moder. Og det er sikkert, at hos hende fik de den bedste Skolegang der kunde faas. Børnene er nu voksne og Forældrene har megen Glæde af dem, velbegavede og driftige er de alle, og de fylder alle godt de Stillinger de er kommet til at indtage i Samfundet. Nu er Lindhard og hans Hustru snart gamle Folk, de har opgivet Købmandsskabet og lever nu jævnt og stille, men følger fremdeles godt med i alt, hvad der rører sig i Tiden. Jeg gæster dem gerne en Gang eller to hvert Aar, saa er jeg der gerne nogle Dage, og der er kun faa Steder jeg befinder mig bedre end der.

Hos Lindhards traf jeg første Gang den nu saa bekendte Henning Jensen, han var nemlig som ung Candidat bleven Kapellan hos gamle Pastor Olsen i Dalby. Henning Jensen var den Gang ung og nu han var bleven

Præst, saa følte han at han maatte høre til en "Retning" og han valgte saa at blive "Indre Missionsmand", dette er det forholdsvis let at blive. Saaledes tror jeg nemlig det var, ti, Henning Jensen var med sin livlige og sunde Natur ikke anlagt i denne Retning og det viste sig ogsaa snart, at "Missionsmanden" ikke havde fæstet særlig dybe Rødder i ham, ti, ved at omgaas Pastor Leth og ved at høre ham præke, erklærede han sig snart - maaske for snart - for at være Grundtvigianer. Henning Jensen er en meget elskværdig, men ogsaa en meget let og noget overfladisk Natur, der vist aldrig kunde fæste dybe Rødder i nogen aandelig Jordbund, derfor har han ogsaa i Aarenes Løb gennemløbet næsten alle Stadier, lige ned til den yderste Brandesianisme. Sidste Gang jeg talte med ham, erklærede han, at nu var han ikke mere Brandesianer, men nu hørte til den yderste Spids hos Nygrundtvigianerne.

Ja, hans aandelige Løbebane har været rig paa store Svingninger, men jeg har dog altid haft en bestemt Følelse af, at Henning Jensen aldrig har været helt borte fra Kristendommen. Denne aandelige Magt har alligevel i hans Ungdom faaet et saadant Tag i ham, at han ikke har kunnet rive sig løs herfra.

Nu er Henning Jensen Redaktør af Bladet "København" og det maa siges, at han har faaet dette "Smudsblad", det jo var da han overtog Ledelsen, har baaret dette Blad frem til noget ret hæderligt.

Friskolelærerne har aldrig siddet paa den grønne Gren med Hensyn til de ydre Kaar. Der har selvfølgelig været nogen Forskel her, men Regelen har dog nok været, at de sad smaat i det. Der var sandelig ikke Raad til "at slaa til Søren", som det ofte hed-

der. Naa, jeg tænker mig nu heller ikke, at nogen Friskolelærer var anlagt i denne Retning, men det var alligevel smaat med Mønter, mange havde vist nok anvendelige Klæder, men Blade og Bøger blev der ikke meget til. Rejser, der har saa stor Betydning for en ung Lærer, var der ikke Tale om, udover hvad Fodture kunde klare. Ja, saaledes var Regelen, men som sagt der var hæderlige Undtagelser herfra.

Ja, vidst var de ydre Kaar for den Tids Friskolelærere trange de fleste Steder, men alligevel føjede det sig dog saadan for mig, at jeg, mens jeg var i Ulse, kom til at foretage min første Udenlandsrejse - det vil sige, bort fra Sælland.

Hos jævne dagligdags Sællændere var de geografiske Begreber meget snævre. Man vidste nok, at der et eller andet Sted paa Kloden var noget der hed Jylland, og at der boede nogle Mennesker der kaldtes Jyder, men hvorledes dette Land og disse Folk var - ja, herom var Forestillingerne yderst taagede. Man tænkte sig vistnok nærmest Jylland som et Stykke Hede, hvor der boede nogle urimelig dumme Mennesker. Ja, saaledes var virkelig de fleste Sællænderes Tanker herom den Gang. Jeg husker godt, at mens jeg var Dreng, boede der i Sognet en jysk Kone, hun var noget Dyrslæge - Kvaksalver - og vandt stor Ros for sin Dygtighed som saadan. Men dette, at hun var Jyde og sagde "a" gjorde, at man betragtede hende med meget mistænkelige Øjne og vilde ikke rigtig anerkende hende. Vi Børn var næsten bange for hende. Jeg husker ogsaa at i Trearskrigen kom der Breve fra Soldater der laa i Jylland, og i disse Breve kunde der staa saadan, at med Guds Vilje venter vi dog at se Danmark endnu en Gang. Nu er disse Forhold jo anderledes. Jeg skulde

altsaa nu for første Gang i mit Liv rejse fra Sælland til Jylland. Dette var en Begivenhed af Rang.

Der blev nemlig paa Askov Højskole, hver Sommer i første Halvdel af August Maaned, holdt et 14 Dages Møde for Lærere fra alle Landets Egne. Og hver Gang jeg læste i "Fylla" om disse Møder, ønskede jeg i mit stille Sind, at maatte komme med til sligt en Gang. Men det var stadig de ulykkelige Penge det kneb med.

I Aaret 1869 blev der Udsigt til, at jeg kunde melde mig som Deltager i Augustmødet paa Askov. Nogle gode Venner, særlig Købmand Lindhard, mente jeg vilde have godt af en saadan Tur, og de gav mig Penge dertil. I "Fylla", et Blad der blev udgivet af Morten Eskesen, stod der ogsaa Meddelelser om de hyppige Møder, som i den Tid blev holdt i Dons hos den meget bekendte Peder Larsen Skræppenborg. Nu stod der netop en Kundgørelse om, at der skulde være et Møde i Dons, Søndagen den 31. Juli, altsaa Dagen før Mødet skulde begynde i Askov. Om Mødet i Dons stod der, at til dette Møde ventedes en Del Elever fra Askov, Vinding og Kolds Højskole. Det skulde altsaa være et Slags Slutningsmøde for de tre nævnte Højskolers Vedkommende. Da jeg læste dette i "Fylla" slog det mig, at jeg her havde Lejlighed til "at slaa to Fluer med et Smæk". Jeg havde jo ofte ønsket at være med ved et Møde i Dons, her tilbød sig nu en passende Lejlighed. Jeg besluttede mig altsaa til at rejse til Mødet i Dons paa vejen til Askov. Peder Larsens Navn havde jeg, som før sagt, kendt fra de gudelige Forsamlinger i min Hjemegn. Jeg havde senere set og hørt ham ved de grundtvigske Vennemøder i København. Og endelig havde jeg

været sammen med ham i Olstrup Præstegaard hos Pastor Leth. Jeg vidste godt at han i mange Maader var en underlig Særling. Jeg husker hvorledes jeg i nævnte Præstegaard havde set Peder Larsen staa og pille ved Gardinerne og hørt ham sige: "Ja, saadan noget Stads burde vi slet ikke ha', Pengene det koster kunde bruges til noget bedre, men de Kvinder vil jo ha' det, og saa bøjer vi os". P.L. hadede al Luksus.

Var de ydre Kaar for Friskolelærerne smaa, saa var Begejstringen saa meget større og Begejstring var der sandelig over den Tids Friskole, ja, maaske var der ofte for megen Begejstring. Det var vel næppe helt hen i Vejret, naar Præsten, Otto Møller, sommetider slog haardt til de "rødmossede Friskolelærere". Men lad nu ogsaa være, at den Tids Friskolelærere ofte havde lidt for megen Mod og var ofte noget højt oppe, saa skal det alligevel siges, at uden dette Mod og denne Begejstring var den danske Friskole næppe bleven baaret frem med den Kraft og med det Resultat som Tilfældet blev. Vort Børneskolevæsen i Danmark, var den Gang saaledes, at der i høj Grad trængtes til at komme et kært Pust af Aand og Liv i det, og Friskolen førte en god Del af aandelig Friskhed med sig. Det indrømmes vel nu ogsaa snart af alle, som har lidt aandelig Forstaaelse, at den ny grundtvigske Børneskole har haft stor Betydning for det hele Skolevæsen, ti, hvor der sad en Lærer der endnu havde Muligheder i sig, studsede man, og følte, at om ikke den hele Undervisning helt skulde visne, da maatte der lægges om paa en anden Bov og saa vidt dette lod sig gøre, at efterligne den ny Skoles Maade at tage Tingene paa. For en Del kunde dette jo ogsaa gøres, men selve Friskolens Ide kunde man ikke optage. De to Skoler er nemlig bygget paa yderst for-

skellige , ja, hinanden modsatte Grundlag. Almueskolen er en Statsskole, bygget paa Tvang, mens Friskolen bæres frem af Forældrenes Ansvarsfølelse overfor deres Børns aandelige Opdragelse og Fremtid. Derfor er den Talemaade, som ofte føres frem, at der kunde godt holdes Friskole i en Statsskole, helt hen i Vejret og er kun at Vidnesbyrd om, at de paa-gældende er uden nogen virkelig Forstaaelse af disse Forhold.

Ja, lad os kun indrømme, siges der nu, at den danske Friskole i sin Tid har havt en Del god Indflydelse paa den offentlige Skole, men nu da Almueskolen er bleven meget bedre, ja, er bleven hvad vi godt kan kalde den, en Mønsterskole, nu er Friskolen overflødig, dens Mission er endt. Der er nu ikke mere Brug for denne Anstalt. - Nu maa den helst gaa ud af Sagen. Det kan vel se ud som de, der taler saaledes, har Ret. Aa, ja, det kan synes saa. Men jeg er dog aldeles sikker paa at baade nu og fremdeles vil der være god Brug for den danske Friskole. Dette er vel nok sandt, særlig naar vi ser den fra den ret ydre Side. Der rejses jo for Tiden gode, ja, flotte Bygninger, hvor alle hygiejniske Krav er gennemførte. Og dette er meget godt. Ogsaa med Hensyn til positive Kundskaber er der i Skolen stor Forskel paa nu og for halvtreds Aar siden. Dette siges jo ogsaa at være et stort Gode. Men Kundskaber, der i og for sig kan være meget gode, kan dog aldrig være Hævning for aandeligt Liv, jeg synes, at vor Tids offentlige Skole med sit stærke Kundskabsjag er alt andet end hyggeligt. Mon der lægges ligesaa stor Vægt paa Børnenes aandelige Udvikling - jeg tvivler paa det. Og naar saa den Tid kommer, og den er

næppe langt borte, da det moderne Frihedskrav i steds stigende Grad bliver raadende i Skolen, meget peger i den Retning, da bliver det trange aandelige Forhold for Børnene, og i det hele taget for den unge Slægt!

Under saadanne Forhold, vil det være en Lykke for vort Folk om den danske Friskole, da kan staa som aandelige Arnesteder, hvor "den hellige Ild" kan plejes, og den Varme og det Lys, der er uundværlig for at Livet i Folket og Menigheden, kan trives.

Jeg tror Friskolen har Betingelser herfor!